

VRATISLAV JANÁK

K ROZVOJI TEXTILNICTVÍ VE STARŠÍM A STŘEDNÍM ENEOLITU HORNÍHO SLEZSKA¹

S nástupem střeoevropského eneolitu bývá obecně spojován rozvoj různých odvětví řemeslné výroby a tento předpoklad lze vztáhnout i na oblast Horního Slezska (horního Poodří). Když jsem se před několika lety pokusil sumárně specifikovat pozorovatelné znaky eneolitu v oblasti českého Slezska – opíral jsem se při podrobné analýze i o stav poznání na polské straně hranice, takže výsledky lze akceptovat pro celou oblast Horního Slezska – mohl jsem mj. konstatovat, že jedním ze znaků nástupu nové epochy je také „intenzifikace a koncentrace textilní výroby podobně jako v řadě sousedních oblastí“ (JANÁK 2005, 259; srov. JANÁK 2007, 169). V předloženém příspěvku se pokusím toto stručné tvrzení probrat podrobněji a argumentovat je.

Již takřka před sto lety upozornil na fenomén výrazného nárůstu počtu nálezů přeslenů na eneolitických hradiscích ve srovnání s předcházejícím lengyelským obdobím J. Palliardi². Toto konstatování se občas opakuje (u nás v posledních letech např. ZÁPOTOCKÝ 2000, 72; ŠMÍD 2007, 62), ale k dispozici je jen jediný pokus o ucelenější pohled na tento zajímavý jev, a ten se omezuje pouze na Moravu (PAVELČÍK 1983). V okolních oblastech se touto problematikou, pokud vím, nezabýval širěji dosud nikdo.

Kromě přeslenů dokládají v archeologických nálezech textilní výrobu jednoznačně ještě další pomůcky – tkalcovská závaží a cívky. Na hornoslezských spraších³ se zdá koncentrace přeslenů, závaží a cívek především na výšinných

---

¹ Práce byla podpořena výzkumným záměrem MSM4781305905 „Slezsko v dějinách českého státu a střední Evropy“.

² „*Bezüglich der Spinnwirtel aus gebranntem Ton ist überhaupt zu bemerken, dass dieselben zuerst in geringerer Anzahl in den Stationen mit jüngerer bemalter Keramik erscheinen, dann aber in den steinkupferzeitlichen Schichten überaus zahlreich werden*“ (PALLIARDI 1914, 258).

³ Tzn. v tradičním sídelním území. Z periferních oblastí Horního Slezska, odkud doklady stabilnějšího osídlení z té doby prakticky scházejí – např. v oblasti Oderské brány jsou poslední regulérní sídliště, povýtce sporadická, známa ze závěru lengyelského období a poté se zde objevují až v době lužických popelnicových polí; na polské straně hranice je situace obdobná

či návršních⁴ sídlišťích kultury nálevkovitých pohárů (KNP) dosti častá a je zde zřejmě, přinejmenším do halštatského období, nejvyšší vůbec.

Doklady textilní výroby ve starém a středním eneolitu Horního Slezska v kontextu situace v sousedních oblastech

Intenzifikací textilní výroby (mj.) charakterizovali hospodářství této doby v našem regionu ve svých syntetických pracích již V. Karger (1922, 8), J. Böhm (1926, 21), K. Schirmeisen (1943, 39) i L. Jisl (1968, 18), a to především na základě nálezů z Holasovic a Cvilína. R. Kulka (1889) při popisu svých výkopů v areálu velkostatku v Holasovicích zmiňuje kromě velkého počtu přeslenů⁵ též

– známe především ojedinělé nálezy takřka výhradně kamenné industrie (naposledy JANÁK 2007, 137–138).

- 4 Charakter terénu v oblasti tradičního sídelního území na spráších neumožňuje – s výjimkou jeho jižního okraje, dosahujícího k severní hraně Jeseníků – výstavbu klasických výšinných hradišek; z eneolitu jsou odtud známa prozatím jen dvě – Hradec nad Moravicí (NOVOTNÝ 1959, 449–450, obr. 5: 7, 8; 6: 7; 15: 1) a Přední cvilínský kopec u Krnova (SCHIRMEISEN 1934; 1935; 1936; ŠIFFNER 2007). Ovšem ani u jednoho ani druhého není dosud bezpečně doloženo opevnění – v případě Hradce je jeho existence nanejvýše předpokladatelná, v případě Cvilína o ní sice autor posledního souborného zpracování nepochybuje (ŠIFFNER 2007, 19–24), ale ani on nepodává nevýratné důkazy. Můžeme sice v duchu přehledu typologie výšinných sídlišť M. Zápotockého (2000, 205–218) jako výšinná označit i některá návršní sídliště, strměji vyvýšená nad okolní terén („převýšení 1“, 10–19 m: ZÁPOTOCKÝ 2000, 207); typickým příkladem jsou Holasovice, kde sídliště v místech někdejšího velkostatku přečnívalo okolní terén všude nejméně o 5–10 m a místy snad až o 20 m (KULKA 1889, 14; HLUBEK 2008, 9). Ale ani v tomto případě není přítomnost příp. opevnění prokázána – je zde sice příkop, ale nezkoumaný a nedatovaný (HLUBEK 2008, 9, 72), a tak není vyloučena jeho souvislost až s mladším osídlením návrší – lužických popelnicových polí nebo spíše mladohradištním (nejpozději ve 12. století zde stál kostel s řadovým pohřebištěm, zkoumaný V. Šikulovou; vzhledem k tomu, že až do 13. století je pozdější Opavsko označováno v písemných pramenech jako holasická provincie, řada autorů zde vidí původní centrum celého regionu – srov. souborně KOUŘIL 1994, 48–49). Také ve Wojnowicích bylo možno konstatovat na severní straně sídliště mělké příkopovité zahloubení, které mohlo být antropogenního původu (BAGNIEWSKI – LASAK – TOMCZAK 1992, 9), ale to mnoho neznamená, zvláště když lokalita byla osídlena i ve starší době bronzové. Ale např. v Pietrowicích Wielkich, prozkoumaných z těchto návršních sídlišť s rozvinutou výrobou dosud nejintenzivněji, nejsou naopak pro příp. existenci opevnění žádné indicie; je dokonce považována za nepravděpodobnou (BUKOWSKA-GEDIGOWA 1975, 147; 1980, 10).
- 5 Zde i dále v textu rozumím pod označením „přeslen“ častěji nejen celý, příp. jen málo poškozený přeslen, ale i fragment přeslenu. Ty se při větších počtech nálezů objevují pravidelně také, i když na většině lokalit (v horním Poodří snad na všech, ale v sousedních oblastech nikoliv) celé kusy převažují, jak ještě uvidíme. Čerpal jsem údaje z literatury – někteří autoři mezi celým přeslenem a fragmentem rozlišují, zejména v popisech objektů, méně již v souborných údajích, ale někteří ani tam ani tam; také jsem na všech zmiňovaných lokalitách podrobně nepročítal popisy objektů, pokud v práci vůbec byly. Pokud jde o závaží (mezi nimiž fragmenty obvykle převažují) a cívek, kterých je v nálezech málo, tam se to obvykle uvádí.

více typů závaží a cívky⁶. Jeho údaje potvrdily výsledky výzkumu na této lokalitě, náležející jako celek jedinému eneolitickému horizontu (stupni KNP III⁷), v roce 1959. Při něm bylo ze 6 objektů KNP a z kulturní vrstvy získáno 42 přeslenů, 2 celá závaží, 8 fragmentů z dalších závaží a 2 cívky (HLUBEK 2005, 35–36; 2008, 40). Nedávné souborné zpracování holasovických nálezů, deponovaných ve Slezském zemském muzeu v Opavě, udává celkem 172 ks přeslenů a jejich zlomků (HLUBEK 2008, 40). K nim je třeba připočítat většinu z 52 přeslenů, uložených dnes v Naturhistorisches Museum ve Vídni. Pocházejí z Kulkových výzkumů, příp. z různých sběrů; z nich jsou 2 středověké a jeden evidentně z kultury lužických popelnicových polí, ale i mezi prostými kusy mohou některé náležet pozdějšímu osídlení. Tak či tak, jen v těchto dvou muzeích je z Holasovic dodnes dochováno určitě více než dvě stovky eneolitických přeslenů. Drtivá část z nich jistě pochází ze sídliště v areálu někdejšího velkostatku, jakkoli u většiny bližší lokalizace schází.

Z Předního cvilínského kopce (osídlení opět náleží jen stupni KNP III) konstatoval množství nálezů přeslenů již v roce 1875 krnovský vlastivědec J. Spatzier⁸. O asi 50 přeslenech z této lokality ve sbírce hostinského Tunгла mluví G. Kyrle (1918, 77) a jak ukazuje obrázek v Schirmeisenově (1935, obr. 2) práci, jen v krnovském muzeu jich bylo ve 30. letech rovněž takřka padesát. Sám Schirmeisen (1934, 74–75; 1935, 52–53) jich podle publikovaných údajů získal při výzkumu v roce 1934 celkem 10 ks ve 4 objektech (přesněji zbytecích silně erodovaných jam) z 10 prozkoumaných; našel také 3 přesleny mimo jámy. Inventář z jámy č. 11 z r. 1934 a ze 6 jam prozkoumaných v roce 1935 bohužel nikdy nepublikoval ani zmínkou, ale podle nálezové zprávy v archivu Archeologického pracoviště Slezského zemského muzea (složka Krnov, č. 600) získal při výzkumu 17 přeslenů v 8 jamách, což je vyšší číslo než publikovaný počet. Další exempláře přeslenů byly na Předním Cvilíně získány při různých jiných příležitostech. T.č. se však ve sbírkách Slezského zemského muzea v Opavě a Městského muzea v Krnově nachází celkem jen 69 přeslenů (ŠIFFNER 2007, 45).

Z výšinného sídliště v Hradci nad Moravicí, takřka úplně zničeného pozdějším (lužickým a středověkým) osídlením, uvádí B. Novotný (1959, 450) ze sekundárního uložení mj. také 5 přeslenů. Z prozkoumaného objektu č. 1/1989 (zásobní jáma, KNP III) v pískovně u kóty 273,8 m v Palhanci (část Opavy) jsem svého času získal 6 celých přeslenů a polovinu sedmého (JANÁK 1993, 30; 2009). V Brumovicích (KNP II) bylo získáno ze 4 objektů celkem 8 přeslenů (PAVELČÍK 1963, 12).

⁶ Uvádí celkem 4 typy závaží (z toho jedno neprovrtnané – je otázka, co to bylo) a cívku – srov. KULKA 1889, 17–18, obr. 7–9. Kulka ovšem nepochybně prokopal i nějaké objekty lužických popelnicových polí, jak je patrné z ilustrací v jeho článku.

⁷ Užívám zde periodizace KNP pro Horní Slezsko, kterou jsem navrhl v habilitační práci (JANÁK 2005, 180–181, 190–191; 2007, 142, pozn. 7).

⁸ Říká doslova, že si je tam děti sbírají na hraní („Die muntere Jugend am Burgberg benützt sie als Wagenräder bei ihren Spielfachen...“, citováno podle SCHIRMEISEN 1935, 43).

Je nutno podotknout, že enormně početné nálezy přeslenů nepocházejí ze všech sídlišť KNP. Nejkriklavějším příkladem u nás je dosud nezpracované sídliště ve Vávrovicích (část Opavy) (KNP I a II), kde ze 131 sídlištních jam pochází celkem kolem desítky přeslenů, rozhodně ne více než 20 (za laskavé předběžné sdělení děkuji P. Stabravovi). Při výzkumu v Jaktaři (část Opavy) – „U stodol“ bylo získáno celkem 12 přeslenů, příp. jejich zlomků v 9 objektech z 34 prozkoumaných, ze kterých však část náležela době římské (za laskavé sdělení děkuji J. Juchelkovi). Zdá se, že výraznější podíl nezaujímají přesleny ani v reliktech osídlení KNP (II a III?) na „Kostelním kopci“ v Jaktaři (část Opavy) (PAVELČÍK 1994) či ve Služovicích/Hněvošicích (KNP I, II?; JANÁK 1989), ale na těchto lokalitách jde pouze o vzorky nálezů z narušených jam. Ovšem také mezi několika sty fragmenty keramiky v hliníku č. 48/83 ve Velkých Hošticích (KNP III; výzkum autora) byl všehovšudy jediný přeslen.

U dalších lokalit lze situaci těžko posoudit pro zjevný nedostatek pramenů. Např. na sídlišti v Opavě – Předměstí byl zjištěn v jediné prozkoumané jámě (KNP III) 1 přeslen (JISL 1955, 41), ve Velkých Hošticích z obj. 26/82 (KNP II?; výzkum autora) také 1 přeslen; atd.

Na polské straně hranice je situace podobná jako na naší. V Pietrowicích Wielkich náleží KNP (II a III) celkem 105 přeslenů ze 115 objektů, ale musíme k nim připočítat jistě většinu ze 152 přeslenů ze sídlištní vrstvy. Některé z nich samozřejmě náležejí i hornoslezské lengyelské skupině (HLS) a kultuře s lineární keramikou (LnK)⁹, ale vzhledem k tomu, že ze 16 lengelských objektů na lokalitě byly údajně získány celkem jen 4 přesleny, mnoho jich nebude (BUKOWSKA-GEDIGOWA 1980; srov. níže).

Na sídlišti ve Wojnowicích (KNP III) bylo získáno z 19 objektů (z 26 prozkoumaných) a z orníční/kulturní vrstvy dohromady 76 přeslenů či jejich zlomků. Přinejmenším 73 z nich náleželo KNP, protože jedna z prozkoumaných jam (č. 24) sice patřila do starší doby bronzové, z ní ale pocházel jen 1 přeslen a fragment

⁹ J. Bukowska-Gedigowa (1980, 71, 74) spojuje s LnK 25 přeslenů (z toho 3, vytvořené z koleček ze střepu), 2 zlomky závaží a fragment cívky. Toto číslo se mi v případě přeslenů zdá – na pouhých 25 jam – neuvěřitelně vysoké. Přeslen je v hornoslezské LnK vzácností, v desítkách objektů, které jsem zkoumal ve Velkých Hošticích, nebyl – pokud si vzpomínám – snad ani jediný. Z dolnoslezského Strachowa uvádí A. Kulczycka-Leciejewiczowa (1997, 133, 185) ze 120 jam LnK jediný fragment přeslenu, 1 závaží a 2 fragmenty dalšího. Stratigrafické poměry v Pietrowicích byly ovšem velmi složité, zvláště v severní části lokality se řada jam různých kultur protínala a jejich inventáře byly doslova polykulturní. Tak např. z jam LnK 3/35 a 10/59 uvádí autorka po fragmentu sekeromlatu, které v souhrnu na s. 74 spojuje s LnK, ale v jámě 10/59 byly i střepy KNP. Všechny inventář jámy 7/58–60, což byla složitá kumulace zahloubených objektů (hliník?), připisuje – s výjimkou jediné sekery, typicky eneolitické, o níž poznamenává, že byla v sekundárním uložení – LnK, vč. 8 přeslenů a další typicky eneolitické sekery s šestiúhelným průřezem, a při vyhodnocování s ním také jako součástí LnK operuje. V popisu objektu však podotýká, že se v něm vyskytly i střepy HLS a KNP (BUKOWSKA-GEDIGOWA 1980, 24, 71, 74, obr. 17: a–k, m–p). Těžko se ovšem pokoušet o jakoukoli revizi bez autopsie materiálu. Počet 4 ks přeslenů, uváděných ze 16 lengyelských objektů, je naopak možno přijmout bez rozpaků.

dalšího, a z orniční/kulturní vrstvy pouze jediný kus (srov. BAGNIEWSKI – LASAK – TOMCZAK 1992, 61–63 aj.).

V Kietlicích na Hlubčicku (KNP II, možná i I) pochází z jámy 1 asi 20 přeslenů (FURMANEK nedat., 2), to byl ovšem velký hliník. V Tomicích u Glogówku (KNP III) bylo získáno při 5 prozkoumaných jamách 6 přeslenů (BAGNIEWSKI – WOJCIECHOWSKI 1976, 36), v Kietrzy na ul. Głowackého z obj. 113 (chata s depotem měděných seker, KNP III – srov. LEŹCZYCKI 2004, 37, obr. 1) 2 přesleny (LEŹCZYCKI 1982, 215; 2004, 35). V Ocicích (část Raciborze) z 8 jam¹⁰ (KNP II, možná i I) celkem 18 ks, ale z toho ze samotné jámy 8 bylo získáno 11 přeslenů, nalezených v koncentraci v jihovýchodní části objektu (KOZŁOWSKI 1972, 10, obr. 24) a zbylých 7 kusů bylo nalezeno ve třech jamách, které byly součástí obj. 36 (soujámí) (KOZŁOWSKI 1972, 155–159, obr. 60).

Na druhé straně byly v Baborowě (KNP II) získány z prozkoumaných 10 jam celkem snad jen 2 přesleny, oba z obětní (?) jámy 10 (BRYŁOWSKA – ROMANOW 1973, 79). Ze starých i nových výzkumů opolského muzea v Polské Cerekwi, lok. 2 (KNP III, některé objekty možná i II) bylo získáno z celkem 42 jam pouze 11 celých přeslenů a 6 zlomků (JAROSZ – MATUSZCZYK 2002, 10, 27 aj.). V Rakowě (KNP III) z 32 (?) jam z předválečných i poválečných výzkumů pochází dohromady jen 5 přeslenů (LISOWSKA 2006, 140).

Samozřejmě stejně jako u nás i zde existují lokality, kde je těžko rozhodovat, buď pro nedostatek pramenů – např. v Owsiszczech 2 (KNP II) pocházejí ze 3 objektů 2 přesleny (BURDUKIEWICZ – FURMANEK 2002, 138), nebo proto, že údaje v literatuře nejsou dostatečně jasné – např. na lokalitě Królowe I (KNP III) bylo identifikováno 30 objektů a plně z nich bylo prozkoumáno 22 objektů. Většina z nich náležela KNP, kolik přesně, však specifikováno není a není ani udán přesný počet nalezených přeslenů¹¹.

Adekvátně zvýšenému počtu přeslenů lze pro období KNP konstatovat proti dřívějšímu zvýšený podíl dalších jednoznačně identifikovatelných textilnických pomůcek – tkalcovských závaží a hliněných cívek. U nás musíme k 23 závažím, příp. jejich fragmentům a 3 cívkám či fragmentům, uváděným L. Hlubkem (2008, 40–45) z Holasovic, připočítat snad ještě 3 R. Kulkou (1889, 17–18) publikovaná závaží (ve vídeňském muzeu jsem dnes zjistil už jen dvě závaží) a cívku (KULKA 1889, 18; kromě ní je ve Vídni uložen ještě zlomek další) a také závaží, získané L. Jislem z objektu, prozkoumaného v roce 1953 (JISL 1955, 36). K. Schirmeisen (1935, 53) zmiňuje z Předního Cvilína 2 zlomky cívek (u jednoho uvádí, že by to mohl být také „Bratspiessständer“ – tedy podstavec pod rožeň); t.č. je odtud

¹⁰ Je tam ovšem několik dalších jam s atypickým materiálem, které J. K. Kozłowski kulturně nezařazuje nebo označuje jen obecně jako „eneolitické“; přinejmenším některé z nich snad náležely také KNP.

¹¹ Ve výčtu inventáře jam, kterým autoři nepřipisují obytný účel („jamy gospodarcze“), se uvádí: „3 rozcieracze, 1 fragment topora kamiennego (ryc. 19 e), przęśliki (ryc. 13 e) oraz wyroby krzemienne“. O větu dále ve výčtu inventáře obj. 27 se mj. uvádí „1 ciężarek tkacki (ryc. 21)“ (MACEWICZ – SPYCHALA – WUSZKAN 1982, 65). To závaží snad bylo jediné, ale přeslenů bylo jistě více, i když asi ne nějak udivující počet.

dochováno jen 1 celé bochánkovité závaží a čtyři fragmenty závaží stejného typu (ŠIFFNER 2007, 48–49). Z Hradce n. M. pocházejí 2 cívky (NOVOTNÝ 1959, 450), z Brumovic se uvádí 1 cívka a zlomek závaží (PAVELČÍK 1963, 12), z Jaktáře (část Opavy) – „U Stodol“ 1 závaží ve výplni chaty (JUCHELKA 2006, 60).

Na polské straně se např. z Pietrowic Wilekých uvádí celkem 18 závaží a jejich fragmentů v jamách, 35 v kulturní vrstvě (z těch ovšem náležela snad opět část LnK či HLS) a cívek, příp. jejich zlomků, jen 5: 2 z jam a 3 z kulturní vrstvy (BUKOWSKA-GEDIGOWA 1980). V Tomicích byly získány 2 zlomky závaží (BAGNIEWSKI – WOJCIECHOWSKI 1976, 36), ve Wojnowicích 1 celé závaží a 47 ks větších či menších zlomků z dalších závaží, též 5 cívek (BAGNIEWSKI – LASAK – TOMCZAK 1992, 63–64 aj.), v Kietrzy z již zmíněného obj. 113 byla získána 3 celá závaží (LEŹZYCKI 1982, 215; 2004, 35). Z Polské Cerekwe, lok. 2, pochází 5 zlomků závaží (JAROSZ 2002, 150; JAROSZ – MATUSZCZYK 2002, 27), z Rakowa 3 celá závaží a 1 cívka (LISOWSKA 2006, 140–142), z Krolowého 1 závaží (srov. pozn. 11).

Závaží, ale zejména cívek, je tedy známo podstatně méně než přeslenů. Také v základní přehledné práci o KNP v horním Poodří uvádí J. Bukowska-Gedigowa (1975, 123) povšechně dosti značné množství nálezů tkalcovských závaží, ale jen velmi málo cívek. Početní relace mezi jednotlivými typy textilnických pomůcek mohou být samozřejmě hodně ovlivněny stavem výzkumu a zejména mírou fragmentace, jak ukazují např. nálezy závaží z Wojnowic. Obecně však lze nepochybně konstatovat, že je v nálezech daleko nejvyšší podíl přeslenů, mnohem nižší podíl závaží a daleko nejméně je cívek. Pokud jde o důvody tohoto nepoměru, u cívek je možno bez problémů akceptovat názor J. Pavelčíka (1983, 312), že většina z nich se vyráběla, stejně jako dnes, ze dřeva. Pokud jde o závaží, domněnku téhož autora, že hliněná závaží byla doplňována dřevěnými nebo že se užíval typ stavu, u něhož byla část osnovy vypínána jinak než závažími (PAVELČÍK 1983, 307), je nutno při dnešním stavu věci ponechat bez komentáře. Připomíná ale také postřeh J. Palliardiho, že v Jevišovicích se vyskytly i nevypálené kusy, a dodává, že byly zjištěny i na Hlinsku (PAVELČÍK 1983, 307, pozn. 5). Také A. Kulczycka-Leciejewiczowa (1997, 185) uvádí, že závaží KNP (1 celý kus a dva zlomky), nalezená ve Strachowě, nebyla vypálena, ale jen vysušena, a vidí právě v tom možnou příčinu skutečnosti, že se jich tam nalezlo tak málo. Nevypálená závaží (vedle vypálených) se uvádějí i z dolnoslezských Tomic (ROMANOW 1972, 48, 92) a i v případě některých malopolských lokalit se výslovně konstatuje u některých kusů jen velmi slabý výpal – např. Čmielów (PODKOWIŃSKA 1952, 227) nebo Bronocice (BURCHARD 1973b, 83). Z Makotřas se u obj. 98, na textilní pomůcky nejbohatšího, uvádí zlomek závaží „z mazanice“ (PLESLOVÁ-ŠTIKOVÁ 1985, 65). S existencí těžko identifikovatelných závaží z nepálené hlíny nebo jen velmi slabě vypálených, vedle dobře vypálených kusů, bude tedy nejspíše nutno počítat i v horním Poodří.

Předcházející přehled ukázal, že o velikém („skokovém“) nárůstu počtu přeslenů, závaží a cívek, který je odrazem intenzifikace textilní výroby ve starém a středním eneolitu proti předcházejícímu období, nelze pochybovat. Na druhé

straně ale nelze pochybovat ani o tom, že v počtu nalézáných textilnických pomůcek existují mezi jednotlivými sídlišti rozdíly, které se nedají vysvětlit jen dosavadním stavem výzkumu¹². Především se zdá, že intenzifikace vzrůstala v čase a kulminovala v závěrečné, třetí, fázi hornoslezské KNP, která odpovídá horizontu Ohrozim (Šmídův stupeň KNP IIB) – Salzmünde – Jevišovice C 1 – Baden Ib. Právě této fázi náležejí rozhodující návršní a výšinná sídliště, jako jsou Holasovice, Cvilín, Wojnowice či soudobý horizont v Pietrowicích Wielkých. Ostatně posloupnost zjištěná v Pietrowicích nárůst v čase velmi dobře ilustruje: ze 16 prozkoumaných lengyelských jam údajně pocházely celkem 4 přesleny, ze 73 jam s KNP bez badenských elementů (KNP II) celkem 45 přeslenů, ze 30 jam KNP s badenskými elementy celkem 40 přeslenů a z 12 nejmladších (?) jam, které autorka přímo označila za jámy „kultury s kanelovanou keramikou“, 20 přeslenů; tedy ze 42 jam stupně KNP III dohromady 60 přeslenů (srov. BUKOWSKA-GEDIGOWA 1980). Ale i z fáze KNP III lze uvést sídliště, na nichž se intenzifikace nijak výrazně neprojevuje – především Raków, ale i Polskou Cerekiew, Jaktař (část Opavy), snad i Velké Hoštice a další. Naopak – i když minimální zastoupení textilnických pomůcek na sídlištích jako je Baborów či Vávrovice je faktem – přítomnost 20 přeslenů v jámě 1 v Kietlicích, jakkoli jde o rozměrný hliník, je výmluvná¹³, 8 přeslenů ve 4 jamách v Brumovicích snese srovnání s následující fází bez problémů a např. kumulace 11 přeslenů v jámě 8 v Ocicích (část Raciborze), které patří v hornoslezské KNP k nejstarším sídlištím, je výjimečná i na výšinných či návršních osadách stupně III.

Nepochybně se také rýsuje rozdíl mezi návršními a výšinnými sídlišti na jedné straně a sídlišti vyloženě nížinnými na straně druhé. Ale ani ten není bezvýhradně přesvědčivý – Polská Cerekiew je také návršním sídlištěm a naopak kumulace 7 přeslenů v jámě 1/89 na nížinném sídlišti v Palhanci (část Opavy) (bohužel neznáme situaci v ostatních zde prozkoumaných objektech KNP) není častým zjevem ani sídlištích opačného typu. Přes zmíněné výhrady však můžeme s přihlédnutím k dosavadnímu výzkumu konstatovat, že intenzifikace se týká hlavně návršních a výšinných sídlišť, a zejména lokalit z nejmladšího stupně, KNP III.

Intenzifikaci textilní výroby v horním Poodří lze dobře srovnávat především se soudobou situací na Moravě. Např. ze Starého Zámku u Jevišovic je podle katalogu A. Medunové-Benešové (1981) dochováno z vrstev C 2, C 1 a C celkem 493 ks přeslenů (287 ks z vrstvy C 2, 60 ks z vrstvy C 1 a 146 je označeno jen jako vrstva C). J. Pavelčík (1983, 298, údajně podle Palliardiho rukopisu) uvádí z těchto tří vrstev celkem 915 ks (306 ks vrstva C 2, 104 ks vrstva C 1 a 505 ks vrstva C) a z celé lokality dokonce 1980 (sic!) přeslenů¹⁴. Z Hlinska udává též autor

¹² Např. tím, že dosud byly prozkoumány jen menší skupiny objektů či malé části sídlišť. Jak uvidíme níže, situace v Pietrowicích Wielkých naznačuje, že musíme nejspíše počítat s plošnou dislokací textilnických pomůcek.

¹³ Přinejmenším ukazuje na rozdíl proti předcházejícímu období; hliník HLS, ve kterém by bylo 20 přeslenů, si lze jen těžko představit.

¹⁴ J. Palliardi (1914, 258, pozn. 2) uvádí, že na lokalitě bylo získáno více než 1300 přeslenů.

841 ks přeslenů (PAVELČÍK 1983, 296) a poměrně vysoké počty z některých dalších moravských výšinných hradisek, na nichž lze konstatovat také osídlení KNP, příp. bolezské: Bílovice 16 ks, Čechovice 144 ks, Leskoun 22 ks, Brno-Líšeň 28 ks, „Čubernice“ u Ohrozimi 60 ks, Otaslavice 22 ks, Znojmo – Hrad 25 ks, Křepice 55 ks (PAVELČÍK 1983, 297, tab. I). Tyto počty jsou dosti nevyrovnané, což je jistě alespoň zčásti dáno nevyrovnaností výzkumu, ale pokud by intenzivní přádláctví bylo obligatorní, čekali bychom např. z Brna-Líšně přeslenů asi více. Také na Moravě, podobně jako ve Slezsku, se zřejmě koncentrují přesleny i na některých návršních, příp. dokonce nížinných sídlištích. J. Pavelčík (1983, 297, tab. I) uvádí např. zajímavý údaj o 127 ks v případě Hostimi¹⁵. Na druhé straně na sídlišti v Přáslavicích, kde bylo prozkoumáno nejméně 57 jam KNP, bylo získáno jen 12 přeslenů (PROCHÁZKOVÁ – VITULA 2001, 26).

V citované studii uvádí J. Pavelčík (PAVELČÍK 1983, 308, tab. II) také počty závaží i cívek: Hlinsko – 299 závaží a 11 cívek, Jevišovice C1 – 2 závaží (sic!) a 3 cívky (ve vrstvě C2 ještě 2 cívky, závaží pravděpodobně žádné), Bílovice – 1 závaží, Čechovice – 1 závaží, Leskoun – 2 závaží, Brno-Líšeň – 3 závaží a 2 cívky, „Čubernice“ u Ohrozimi – 1 závaží, Otaslavice – 2 závaží, Znojmo – Hrad – 2 závaží, Křepice – 4 závaží, Hostim – 1 cívka. Udávaná čísla jsou – zejména pokud jde o závaží – kupodivu velmi nízká (s výjimkou Hlinska, kde jsou obrovská), nejen srovnáme-li je se Slezskem, ale např. i s Přáslavicemi (15 závaží, příp. zlomků, srov. PROCHÁZKOVÁ – VITULA 2001, 26).

Budeme-li porovnávat situaci na Moravě a v Horním Slezsku, vidíme zásadní shody, ale i určité rozdíly. V obou oblastech je prudký nárůst (intenzifikace) textilní výroby ve starém a středním eneolitu proti předcházejícímu období neolitu a časného eneolitu (LnK, VK, lengyel) nepochybná¹⁶. Na Moravě se však

¹⁵ Také Z. Schenk (1999, 229; 2002; osobní sdělení) získal při povrchových sběrech z narušených objektů na nížinném polykulturním sídlišti „Díly“ u Předměstí cca 90 přeslenů, které původně připisoval jevišovické kultuře. Na lokalitě se ovšem vyskytují fragmenty z nádob, které lze připisat závěrečné fázi KNP (s bolezskými elementy) a snad i několik střepů klasické kanelované keramiky, dále střepy kultury kulovitých amfor (KKA) a jevišovické kultury (JK) (za laskavé sdělení děkuji Z. Schenkovi). M. Šmíd (1999, 245–246) datoval jemu známou keramiku z této lokality do svého smíšeného pozdně eneolitického horizontu.

¹⁶ Na Moravě jistě trvá i později, alespoň v některých částech země, jak nasvědčují zejména vysoké počty přeslenů z jevišovických hradisek (Jevišovice, vrstva B: MEDUNOVÁ-BENEŠOVÁ 1972, tab. 80–83; Vysočany: MEDUNOVÁ-BENEŠOVÁ 1977, tab. 39: 1, 4–7; 71: 1, 3–9; 72: 2–16, 18, 19). U tzv. invazních kultur na Moravě ovšem nestojí doklady textilnictví celkově za řeč, jakkoli přesleny jsou známy z inventáře jak kultury se šňůrovou keramikou (ŠK), tak kultury zvoncovitých pohárů (KZP) (srov. DVOŘÁK 1993, 225, obr. 135: 10). V horním Poodří je KNP – která zde snad přetrvává i v období trvání klasického stupně badenské kultury, doklady jsou ovšem nepatrné a dosud sporné (JANÁK 2005, 189–190) – vystředána pozdní fázi KKA (tato kultura postrádá textilnické pomůcky obecně – srov. WIŚLANSKI 1979b, 287; nutno ovšem připomenout, že J. Pavelčík uvádí z Palhance (část Opavy) také cívku, srov. PAVELČÍK 1993, 191), k níž se přidávají v mladém eneolitu ŠK a v jeho závěru i KZP, v jejichž inventáři prozatím rovněž žádné textilní pomůcky neznáme. Až s nástupem epišňůrového komplexu se v objektech skupiny Chłopice – Veselé vyskytnou tu a tam opět přesleny (např. v jámě 4 v Ocicích (část Raciborze): KOZŁOWSKI 1972, 97,

zdá být velmi výrazná již v horizontech předcházejících „bolerázskému“ zásahu (srov. např. výše udávané počty přeslenů pro jevišovickou vrstvu C 2), zatímco v Poodří, jak se prozatím zdá, kulminuje právě až v souvislosti s tímto zásahem. Také podíl závaží v nálezech (s výjimkou středomoravských lokalit – Přáslavic a zejména Hlinska) se zdá být na Moravě prozatím nižší než v Horním Slezsku; snad to bude možno vysvětlit častějším užíváním nevypálených kusů.

Zdá se, že rozvoj textilnictví v této době se neomezuje jen na oblast moravských úvalů a horního Poodří, ačkoli v sousedních regionech souborné studie scházejí a údaje je třeba dohledávat po jednotlivých lokalitách. Podíváme-li se jen namátkou do Dolního Slezska, např. na nížinném sídlišti ve Strachowě bylo ze 43 prozkoumaných sídlištních objektů KNP získáno v 19 jamách 73 přeslenů či jejich zlomků a 2 závaží (1 celé, z dalšího zlomky); mimo objekty, především v kulturní vrstvě, 15 přeslenů a 1 zlomek závaží, tedy celkem 88 přeslenů (srov. KULCZYCKA-LECIEJEWICZOWA 1997, 179, tab. 14 a katalog). Velmi instruktivní je zde chronologická sekvence výskytu, která je podobná pietrowické. Na sídlišti bylo možno odlišit 4 koncentrace („zespoly“) jam. Koncentrace I a II lze datovat na konec wiorecké fáze, tedy ještě na úroveň hornoslezského stupně KNP II, bolerázské elementy na keramice se v nich ještě neprojevují; koncentrace III a IV je podle výskytu bolerázských prvků nutno datovat již na úroveň hornoslezského stupně KNP III (KULCZYCKA-LECIEJEWICZOWA 1997, 189–193). Staršímu úseku osídlení náleží jen 16 přeslenů (příp. zlomků) a 1 zlomek závaží, mladšímu již 66 přeslenů, příp. zlomků, 1 celé závaží a zlomky z dalšího. Zdá se tedy, že stejně jako v Horním Slezsku i zde kulminuje textilní výroba až s bolerázským zásahem. Na jiném dolnoslezském sídlišti, v Tomicích, byly prozkoumány celkem 2 zahloubené kúlové domy, 17 polozemnic, 4 zemnice, 52 běžných sídlištních jam, 1 ohniště a 1 „pražnice“ (ROMANOW 1972, 23). Toto sídliště je datováno do IV. fáze dolnoslezské KNP podle periodizace W. Wojciechowského (ROMANOW 1972, 95–99), odpovídá tedy hornoslezskému stupni KNP III. Přesleny (příp. jejich fragmenty) v celkovém počtu 40, byly nalezeny v 19 objektech (34 ks) a v kulturní vrstvě (6 ks). V polozemnicích, zemnicích a běžných jamách se vyskytovaly v počtu 1–3 ks, ale v domě č. 2 byly nalezeny 4 a v domě č. 1 dokonce 11 přeslenů, příp. jejich fragmentů. J. Romanow (1972, 90–92, 96–98 aj.) odtud uvádí také závaží a jejich zlomky¹⁷, jedno kamenné závaží ze serpentinitu, kupodivu ale žádnou cívku. Na proslulém sídlišti v Janówku (odpovídá rovněž

obr. 15: f). Na střední a severní Moravě je snad v zásadě stejná situace, v mladém eneolitu by však mohly být poměry – pokud jde o výrobu textilu – složitější v důsledku výskytu taxonomicky smíšených entit, nesoucích v sobě podíl jevišovické kultury (srov. ŠMÍD 1999; PEŠKA 2000; srov. i předchozí poznámku).

17 Na s. 92 mluví autor o několika desítkách („kilkudziesięciu“) zlomcích závaží, ale podle souborné tabulky a popisů objektů v katalogu by mělo jít snad jen o 7 fragmentů. Ale ani tyto dva zdroje spolu zcela nesouhlasí – např. v jámě 2 jsou v souborné tabulce (která nerozlišuje mezi celými kusy a zlomky) uvedena 2 závaží, v popisu objektu jen jedno (a na patričné ilustraci je celé závaží, spleené ze dvou částí). Nelze také vyloučit, že další fragmenty závaží byly získány v kulturní vrstvě, v textu jsem to ale nikde nenalezl.

hornoslezskému stupni KNP III) bylo ve 22 ze 43 prozkoumaných jam získáno celkem 11 celých přeslenů a 12 fragmentů z dalších, 2 celá závaží a 9 fragmentů z dalších, 1 celá cívka a polovina druhé, také dva hliněné předměty, které vedoucí výzkumu interpretuje jako dyzny¹⁸ (WOJCIECHOWSKI 1973, 39–40, viz také popisy objektů v katalogu).

Z východního Malopolska např. uvádí W. Gumiński z hradiska v Gródku Nadbužném (generálně by mělo odpovídat wiorecké fázi, tedy hornoslezské KNP II, jakkoli výjimečně se tam objeví doklady bolerázských vlivů – týká se to však jen asi 1 promile keramiky – GUMIŃSKI 1989, 102) celkem 560 ks přeslenů, nalézáných porůznu v počtu 1–6 ks; 113 bylo celých, ostatní zlomky. Nalezeno bylo také 71 ks závaží, z toho 21 celých, zbytek jsou zlomky (GUMIŃSKI 1989, 105–106). U Sandomierze na lokalitě Zawichost-Podgórze – „Pieczyska“ (stře-doeneolitická fáze malopolské KNP, tj. odpovídá hornoslezské KNP III) byla v 5 sondách z kulturní vrstvy a celkem 28 jam získáno 37 přeslenů (ve 13 jamách celkem 31 ks, ve vrstvě zbylých 6 ks) a ze 3 jam celkem 4 celé kusy a 6 fragmentů závaží (BALCER 1967, 337–338). V nedalekém Ćmielowě (konec wiorecké fáze?) bylo v roce 1950 z 29 prozkoumaných jam získáno celkem 20 přeslenů a „několik fragmentů závaží“ (PODKOWINSKA 1952, 225, 227). Dále na západ v Książnicích Wielkich (nejmladší fáze malopolské KNP, odpovídá hornoslezské KNP III) bylo získáno z celkem 59 jam dohromady 116 přeslenů či jejich fragmentů (z toho v jámě XXXI 19 ks, v jámě XLI 11 ks) a 19 závaží + údajně dalších asi 50 (!) ve zlomech (BURCHARD – EKER 1964, 275), v Bronocicích bylo v roce 1969 získáno při celkem 8 prozkoumaných jamách KNP dohromady 7 přeslenů (3 v jamách, 4 mimo), 5 fragmentů závaží (2 fragmenty v jámě č. 6 a 3 mimo objekty) a 2 cívky (v jámě č. 2) (BURCHARD 1973b, 83), ale v Zawarzi (otevřené sídliště wiorecké fáze, odpovídá hornoslezské KNP II) jen 22 přeslenů či zlomků z 19 jam (nejvýše 2 ks v jedné jámě) při celkem 77 prozkoumaných sídlištních jamách (KULCZYCKA-LECIEJEWICZOWA 2002, 83 aj.). Na Krakovsku bylo v Niedźwiedzi (odpovídá hornoslezské KNP II) v l. 1966–1973 prozkoumáno celkem 65 jam úplně a 14 částečně. Z nich bylo získáno „okolo 50 přeslenů, 2 závaží celá a několik zlomků“ (BURCHARD 1977, 76).

Indicie pro rozvoj textilnictví ve starém a středním eneolitu lze najít i v Čechách. Z Makotřasů (siřemská, příp. i baalberská fáze) známe při prozkoumaných 122 jamách a příkopu celkem 44 ks přeslenů, příp. jejich zlomků ze 29 jam a 2. fáze příkopu, a 18 závaží či jejich zlomků z 11 jam a 2. fáze příkopu (PLESLOVÁ-ŠTIKOVÁ 1985, 114–115), nejvíce v obj. 98 (5 celých přeslenů a zlomek šestého, též zlomek závaží – PLESLOVÁ-ŠTIKOVÁ 1985, 65). M. Zápotocký (2000, 72, 86) uvádí z Cimburku 52 ks přeslenů jen z nových výzkumů, většinou asi z bolerázského horizontu osídlení.

¹⁸ Nálezům těchto předmětů z Moravy věnoval pozornost J. Pavelčík (1983, 309). Označil je jako „závažíčka“ a dával je většinou do souvislosti s textilní výrobou, pouze tzv. zvonovité tvary rovněž interpretoval jako dyzny.

S intenzifikací textilní výroby ve starém a středním eneolitu tedy nejspíše můžeme počítat i v okolních oblastech na střeoevropských sprašových půdách – na Moravě, v Dolním Slezsku, Malopolsku i Čechách, prozatím však scházejí relevantní regionální studie.

Poněkud jiná se zdá být situace dále na severu, v oikumeně východní skupiny KNP. I odtud se uvádějí nálezy textilnických pomůcek, ale počty se prozatím zdají být nepoměrně nižší než ve sprašových oblastech na jihu. Údaje pro nejstarší úsek KNP v oblasti Kujav můžeme nalézt v nedávno vydané práci S. Rzepeckého o genezi tamější KNP. Jde takřka výhradně o přesleny: Gaj, lok. I – 1 celý a 11 fragmentů; Sarnowo – 1 ks; Sierakowa, lok. 8 – 3 ks; Świątosławia (počet neuveden; GABALÓWNA 1964, 33, odtud uvádí 1 přeslen); Dębów, lok. 29 – 1 ks; Tarkowo, lok. 50 – 3 ks; Jezuicka Struga, lok. 17 – 3 ks a Strzelce-Krzyżanna, lok. 56 (počet neuveden); po 1 zlomku přesleny se vyskytlo i v hrobech I a III ve Wietrzychowicach. Znána je 1 cívka (Przybranówek, lok. 43), závaží žádné (RZEPECKI 2004, 86). Tedy počet maximálně 3 kusů přeslenů na lokalitu, přitom na řadě dalších zkoumaných sídlišť nebyly přesleny snad zjištěny vůbec; ostatní textilní pomůcky scházejí takřka úplně. Šlo ovšem o poměrně malé osady, mnohdy spíše tábořiště (srov. RZEPECKI 2004, 109–121).

Později zde zřejmě relevantních dokladů přibývá, ale nijak výrazně. Např. z Brachnowky u Toruně (wiorecká fáze) byly ve 30 jamách získány 2 celé a dva rozbité přesleny (WAWRZYKOWSKA 1991, 127), v Opatówě, lok. 33 (sekvence tří horizontů: IIIB – IIIB-C – IIIB-C/VA poznaňské periodizace KNP, tedy snad přibližně pitkutovská až luboňská fáze, srov. KOŠKO 2006, 190) z nejméně 16 či spíše ještě více jam jediný zlomek (KOŠKO 2006, 143). Na sídlišti Śrem, lok. 8 (počátek luboňské fáze), se z 57 objektů uvádí „asi deset“ (vyobrazeno celkem 12) přeslenů, také závaží a fragmenty cívky (TETZLAFF 1991, 150, obr. 3: 1–12, 14, 18). V Gorzowě Wielkopolském, lok. 10 (luboňská fáze), při prozkoumaných 24 objektech (11 z nich ovšem byly pece), byly přesleny „zachovány fragmentárně, (...) tvořily jen nepočtený soubor“ (SCZUREK 1982, 23). V Lojewu, lok. 4 (pozdní luboňská fáze), byl z celkem 18 sond získán 1 fragment přesleny (KOŠKO 1983, 27). V Radziejowě Kujawském, lok. 4 (závěr luboňské fáze), z prozkoumaných 30 jam a kulturní vrstvy pocházejí celkem 4 přesleny a provrtané kolečko ze střepu (GABALÓWNA 1959, 13), z Chaław u Brodnice na Poznaňsku (závěr luboňské fáze) se z 41 objektů s bohatým inventářem konstatují jen jednotlivé nálezy přeslenů a cívka (PRINKE 1991, 143); atd.

V severních nížinách tedy nebyla zřejmě intenzita textilnictví zdaleka taková, jako u KNP na spraších, zejména ve starším úseku, ale ani v luboňské fázi, odpovídající zhruba hornoslezskému stupni III, kdy se i na severu projevují na keramice poměrně silné vlivy bolezské skupiny (GABALÓWNA 1960, 31–32; BURCHARD 1973a, 60, obr. 6) a někdy se mluví o „badenizaci“ (srov. např. PRINKE – PRZYBYŁ 2005).

Dislokace textilních pomůcek na hornoslezských sídlištích a jejich vztah k objektům

Mnoho prozatím nevíme ani o tom, jak byly nálezy textilních pomůcek v Horním Slezsku dislokovány v rámci sídlišť a jaký byl jejich vztah k objektům, z čehož by se snad dalo do jisté míry usuzovat na to, jak byla výroba organizována.

Nejrozsáhlejší informace o dislokaci máme t.č. k dispozici z Wojnowic a Pietrowic Wielkich. Ve Wojnowicích byly na lokalitě položeny dvě sondy. V první z nich („wykop 1/68, 69“¹⁹) bylo na ploše o výměře 153 m² zachyceno a prozkoumáno celkem 18 objektů, z nich 10 sídlištních jam, 3 jámy interpretované jako obytné polozemnice (obj. 4, 9, 11), 1 koncentrace keramiky asi 40 cm pod povrchem (obj. 6) a 4 křivkové jamky (BAGNIEWSKI – LASAK – TOMCZAK 1992, 12, 51–52, obr. 3)¹⁹. Druhá sonda („wykop II/70“²⁰) byla položena jihovýchodně od první, v těsné blízkosti, takže její severozápadní roh se dotýkal jihovýchodního rohu starší sondy. Byla obdélná, její povrch měl celkovou výměru 124 m² a bylo v ní zachyceno 11 sídlištních jam a 1 či 2 polozemnice (obj. 20 a 25²⁰; BAGNIEWSKI – LASAK – TOMCZAK 1992, 34, 51–52, obr. 20). Následující tabulka ukazuje zastoupení textilních pomůcek v jednotlivých objektech ve Wojnowicích.

Objekt	Přesleny	Fragmenty přeslenů	Závaží	Fragmenty závaží	Cívky a fragmenty cívek	Celkem kusů
Kulturní vrstva/ ornice	1	–	–	1	–	2
Jáma 1	–	–	–	Počet neveden	–	?
Jáma 2	–	–	–	–	–	–
Jáma 3	5	–	–	2	–	7
Jáma 4 (obytná?)	5	1	–	2	–	8
Jáma 5	6	2	–	–	–	8
Obj. 6 (koncentrace keramiky)	–	–	–	–	–	–
Jáma 7	3	–	–	6	–	9
Jáma 8	1	–	–	–	–	1
Jáma 9 (obytná)	1	1	1 (poškozené)	6	1	10
Jáma 10	1	–	–	4	–	5
Jáma 11 (obytná, v sondě zachycena jen část)	7	1	–	12	1	21

¹⁹ Liší se údaje na s. 12, kde je za polozemnici označena pouze jáma 11, od údajů v souhrnné pasáži o funkci objektů na s. 51–52, kde jsou jako polozemnice označeny uvedené jámy 4, 9 a 11.

²⁰ Podobně jako u první sondy se vzájemně rozcházejí údaje na s. 34 při popisu objektů, kde je jako polozemnice označena jáma 20, a v souhrnné pasáži na s. 51–52, kde je takto označena jáma 25.

Objekt	Přesleny	Fragmenty přeslenů	Závaží	Fragmenty závaží	Cívky a fragmenty cívek	Celkem kusů
Jáma 12	1	–	–	6	–	7
Jáma 13	1	1	–	1	–	3
Jáma 14	–	–	–	–	–	–
Jáma 15	3	–	–	1	–	4
Jáma 16	–	–	–	–	–	–
Jáma 17	2	3	–	1	–	6
Jáma 18	3	1	–	1	–	5
Jáma 19	–	–	–	–	–	–
Jáma 20 (obytná?)	4	4	–	2	1	11
Jáma 21	2	4	–	–	1	7
Jáma 22	1	–	–	–	–	1
Jáma 23	1	–	–	–	–	1
Jáma 24 (únětická)	1	–	–	1	–	2
Jáma 25 (obytná?)	4	1	–	–	1	6
Jáma 26	3	–	–	1	–	4

Tab. 1. Wojnowice. Přítomnost textilnických pomůcek v objektech. Údaje podle BAGNIEWSKI – LASAK – TOMCZAK 1992.

Textilnické pomůcky a jejich zlomky se tedy nalézaly ve 20 z 25 prozkoumaných zahloubených objektů KNP a to v počtu od 1 do 20 ks. Přesleny a jejich zlomky (dosti časté, vždy však doprovázející v objektech celé kusy) byly rozptýleny v 19 jamách z 25 v počtu 1 až 8 ks. Mutatis mutandis to platí i o závažích, které se našly ve 14 jamách z 25 prozkoumaných; takřka výhradně šlo o úlomky (v jediném případě bylo získáno celé, ovšem poškozené, závaží v jámě 9) a to v počtu od 1 do 12 ks. Cívek bylo nejméně – celkem 5, vždy po 1 ks v jámě. Nálezy textilnických pomůcek byly tedy rozesety takřka ve všech prozkoumaných jamách KNP. Přece jen však vidíme, že v některých z objektů, které jsou interpretovány jako obytné, se zdá být přítomnost těchto nálezů vyšší a z hlediska druhové skladby pestřejší než v ostatních. Platí to především o jámě 11 (7 přeslenů a zlomek osmého, 4 větší a 8 menších zlomků závaží a cívka) a také o jamách 9 (1 přeslen a zlomek druhého, 1 celé (poškozené) závaží a 6 zlomků dalších závaží, cívka) a 20 (4 přesleny a 4 zlomky dalších přeslenů, 2 zlomky závaží, cívka). Jámy 4 (5 přeslenů a zlomek šestého, 2 zlomky závaží) a 25 (4 přesleny a zlomek pátého, cívka) se neliší od bohatších běžných jam, v jámě 25 byla ovšem cívka, která se mezi těmito běžnými sídlištními jámami našla jinak jen v jámě 21 (spolu se dvěma celými přesleny a 4 zlomky dalších přeslenů).

Existují určité indicie také pro afinitu jam, bohatších na doklady textilnictví, k předpokládaným obytným objektům, ale jsou jednak ambivalentní, jednak jámy, zachycené v poměrně nevelkých sondách, byly většinou velmi blízko sebe,

takže vypovídací hodnota těchto prostorových vztahů je nižší než hodnota přímé výpovědi inventáře objektů²¹.

Určitým náznakem významu obytných objektů v textilní výrobě může být také skutečnost, že ve čtyřech z pěti předpokládaných polozemnic bylo zjištěno po cívce. Pátá z nalezených cívek (spolu se dvěma celými přesleny a čtyřmi zlomky dalších) pochází ovšem z relativně osamělé, drobné jámy 21 (hruškovitý půdorys o rozm. 157 × 125 cm, svislými stěnami, mísovitě se zahlubujícími ke dnu v hl. cca 140 cm), ležící uprostřed sondy II, která určitě obytným objektem nebyla a u níž nelze konstatovat ani bližší vztah k některé z předpokládaných polozemnic. Přes všechny výhrady se ve Wojnowicích bližší vztah nalézáných textilnických pomůcek k předpokládaným obytným objektům do jisté míry rýsuje, zejm. v případě polozemnic 9 a 11.

V Pietrowicích Wielkých byly získány textilnické pomůcky celkem v 59 objektech ze 115, jež náležely KNP. V tab. 2 uvádím jen těchto 59 objektů; stranou ponechávám i kulturní vrstvu (v níž bylo textilnických pomůcek zdaleka nejvíce a většina z nich asi také náležela KNP), protože jde o polykuturní sídliště s intenzivním osídlením – kromě KNP také LnK, HLS a z raného středověku. V rámci tabulky uvádím za číslem objektu římskou číslicí stupeň KNP. J. Bukowska-Gedigowa (1980, 51–52 aj.) rozdělila objekty do tří časových horizontů: 1) KNP bez elementů kultury s kanelovanou keramikou; 2) KNP s elementy kultury s kanelovanou keramikou; a 3) kultura s kanelovanou keramikou. Horizont 1 by měl odpovídat stupni II, horizonty 2 a 3 stupni III hornoslezské KNP. Progresivní nárůst intenzity textilnictví je ovšem dobře patrný i z celkových čísel (srov. výše). Je třeba ještě podotknout, že součet údajů v tabulce nebude zcela souhlasit s celkovými čísly autorčinými. Vycházel jsem z katalogu a bral v úvahu jen materiál z těch objektů, které autorka jednoznačně označila jako objekty KNP, příp. kultury s kanelovanou keramikou. Stratigrafické poměry na lokalitě byly ovšem velmi složité, navzájem se protínaly objekty různých kultur a fází, autorka také uvádí keramiku (vč. přeslenů) KNP z objektů LnK či HLS a naopak. Neznám ovšem

²¹ Např. s jámou 4 vytvářely relativně separovanou koncentraci jámy 1, 2, 3 a 5. V jámě 3, jejíž okraj byl od okraje jámy 4 vzdálen asi čtvrt metru, se našlo 5 přeslenů a 2 zlomky závaží, ovšem v podobně blízké jámě 2 žádné textilnické pomůcky; ve vzdálenější jámě 5 bylo 6 přeslenů a zlomky 2 dalších, ovšem v jámě 1 („skryté“ na západě za jámou 2) jen blíže nevedený počet zlomků závaží.

Obytná jáma 9 se protínala s malou jámou 10, z níž pochází 1 přeslen a 4 zlomky závaží, ovšem jinak jí byla nejbližší jáma 14, ve které nebylo vůbec nic, co by nás mohlo zajímat, a jáma 8, z níž pochází 1 přeslen; naopak v jámě 7 („skryté“ za jámou 8 dále na jih) zase už 3 přesleny a 6 zlomků závaží.

Nejbohatší jáma 11 (z níž byla prozkoumána jen západní část, zasahující do sondy) byla relativně osamělá. Nejbližší jí byly na jihu jáma 12, v níž byl 1 přeslen a 6 zlomků závaží, a jáma 23, v níž byl 1 celý přeslen a zlomek dalšího a 1 zlomek závaží.

Jáma 20 v jihovýchodním rohu sondy II vytvářela náznak koncentrace s jámami 18 a 19 na severozápadě; v jámě 18 se našly tři přesleny a zlomek čtvrtého, též 1 zlomek závaží, v jámě 19 ale zase vůbec nic takového. Jáma 25 byla relativně osamělá, v její těsné blízkosti se nacházela jen jáma 26 (se 3 přesleny a 1 zlomkem závaží), narušená únětickou jámou 24 (s 1 přeslenem a 1 zlomkem závaží).

poměry na lokalitě a materiál z autopsie, a proto jsem se snažil být při tvorbě tabulky – která má posloužit především k ujasnění vzájemných vztahů mezi objekty a nálezy – pokud možno opatrný (srov. také pozn. 9).

Objekt (stupeň KNP)	Přesleny	Fragmenty přeslenů	Závaží	Fragmenty závaží	Cívky a fragmenty cívek	Celkem kusů
2/30 (II)	2	–	–	–	–	2
1/33 (II)	1	–	–	–	–	1
2/33 (II)	–	–	–	1	–	1
6/33 (II)	1	–	–	–	–	1
18/33 (II)	2	–	–	–	–	2
19/33 (II)	2	–	–	–	–	2
23/33 (III)	5	–	–	–	–	5
1/35 (II)	3	–	–	–	–	3
10/35 (II), obytný?	–	1	–	–	–	1
11/35 (II)	1	–	–	–	–	1
17/35 (II)	2	–	1	–	–	3
23/35(II)	1	–	–	–	–	1
27/42 (III)	3	–	–	–	–	3
30/42 (III)	3	–	–	–	–	3
35/42 (III), koncentrace keramiky	1	–	–	–	–	1
1a-b/57, 1/58 (III)	1	–	–	–	–	1
1c-2/57 (III)	3	–	–	–	–	3
3a/57 (II)	3	–	–	–	–	3
4/57 (III)	3	1	–	–	–	4
4/59 (III)	2	–	–	–	–	2
5/59 (III)	–	1	–	–	–	1
7/59 (III)	1	–	–	4	–	5
10A/59 (II)	5	–	–	–	–	5
12/60 (III)	1	–	–	–	–	1
14/60 (II)	1	–	–	–	–	1
16/60 (II)	1	–	–	–	–	1
18/60 (III)	4	–	–	–	–	4
24/60 (II)	1	–	–	–	–	1
26/60 (II)	–	–	–	1	–	1
29/61 (III), obytný?	1	2	–	–	–	3
30/61 (II)	1	–	–	1	–	2
33/61 (II), obytný?	3	–	–	–	–	3
34/61 (III)	–	1	–	–	–	1
35/61 (II)	–	1	–	1	–	2

Objekt (stupeň KNP)	Přesleny	Fragmenty přeslenů	Závaží	Fragmenty závaží	Cívky a fragmenty cívek	Celkem kusů
37/61 (III), obytný?	1	–	–	–	–	1
41/61 (III), obytný?	4	–	–	–	–	4
42/61 (III)	4	–	–	–	–	4
44/61 (II)	–	1	–	–	–	1
49/62 (II)	1	1	–	–	–	1
50/62 (II)	–	1	–	–	1	2
52/62 (III)	1	–	–	1	–	2
53/62 (II)	–	–	–	1	–	1
54/62 (II)	3	–	–	–	–	3
65/62 (II), obytný?	–	1	–	–	–	1
76/62 (III)	1	–	–	1	–	2
79/62 (II)	1	1 (kolečko ze střepu)	–	–	–	2
81/62 (III)	–	1	–	2	–	3
85/62 (II)	1	–	–	–	–	1
87/62 (II)	1	1	–	1	–	3
93/62 (III)	–	2	–	–	–	2
94/63 (III)	–	–	–	1	–	1
96/63 (II)	–	–	–	–	1	1
98/63 (II)	1	–	–	–	–	1
101/63 (III)	1	–	–	–	–	1
106A/64 (II)	1	–	–	2	–	3
110/64 (III)	3	–	–	3	–	6
111/64 (II), obytný?	1	–	–	–	–	1
112/64 (II)	–	–	2	–	–	2
116/64 (III)	3	–	–	–	–	3

Tab. 2. Pietrowice Wielkie. Přítomnost textilních pomůcek v objektech. Údaje podle BUKOWSKA-GEDIGOWA 1980.

Zastoupení textilních pomůcek bylo v Pietrowicích výrazně nižší než v případě Wojnowic, jak pokud jde o procento jam KNP s relevantními nálezy z celkového počtu, tak pokud jde o četnost v jednotlivých jamách. Výše zmiňovaných 59 jam představuje málo přes polovinu z celkem 115 objektů a počet relevantních nálezů se pohyboval od 1 do 6 ks. Na druhé straně fragmentarizace nálezů, především přeslenů a do jisté míry i závaží, je menší než ve Wojnowicích. Nejzávažnějším poznatkem se zatím zdá to, že situace v Pietrowicích naznačuje, že výroba textilu se provozovala po celé ploše sídliště, nejen v nějaké separované části; to dislokace na jiných lokalitách s bohatými nálezy výrobních pomůcek (Wojnowice, Holasovice, Cvilín) ukázat nemohla. Dosavadní výzkum v Pietrowicích

(předválečný výhradně) se upíral především k severní části plateau, kde také bylo objeveno nejvíce objektů s relevantními nálezy; tam ovšem bylo odkryto i nejvíce objektů vůbec. Poválečné sondy zasahovaly i do jižnějších partií, jakkoli v nevelké míře, a i tam se objevovaly situace, naznačující přítomnost textilní výroby (jižní partie sondy I, sonda V a sonda VII).

Pokud jde o vztah k předpokládaným sídelním objektům, zjištění jsou mnohem méně výrazná než ve Wojnowicích. Za obytné objekty je autorka ochotna pokládat snad jámy 17/33, 10/35, 1/36, 33/61, 63/62 a 65/62, a s určitými výhradami (především na základě přítomnosti ohnišť) ještě jámy 29/61, 37/61, 41/61, 107/64 a 111/64 (BUKOWSKA-GEDIGOWA 1980, 92–93, 116–117); obj. 1/36 byl zahluběný kůlový dům o rozměrech 4 × 13,5 m, v ostatních případech se žádné pozůstatky kůlové konstrukce nedochovaly. Výraznější afinitu dokladů textilní výroby k těmto objektům však můžeme konstatovat jen málokdy, ať již jde o jejich vlastní inventář nebo inventář jam v jejich blízkosti²².

Při studiu dislokace nálezů v pietrowických objektech lze konstatovat ještě několik zajímavějších situací, které již vztah k autorkou předpokládaným sídelním objektům nemají. Pozoruhodná byla situace v sondě VII při jižním okraji plateau, kde v obj. 111/64 (KNP II), kruhovitě jámě se svislými stěnami, o rozm. 1,25 × 1,15 m a hloubce 0,95–1,10 m, byla ve dně zapašována velká nádoba a ve výplni byla dvě celá závaží. Hned vedle byla nevelká jáma 116/64 (KNP III) se 3 přesleny. Vzhledem k přítomnosti zapašované nádoby nelze vyloučit (spíše je to

²² Pokud jde o objekty zkoumané před válkou, plány ani jiná kresebná dokumentace se nedochovala, takže sotva lze specifikovat jejich vztahy k dalším objektům. Tehdy byl prozkoumán i dům 1/36 (KNP III), zřejmě jediný objekt KNP na lokalitě, s velkou pravděpodobností identifikovatelný jako sídelní. Nedochovaly se z něj však žádné textilnické pomůcky. Pokud jde o objekty z poválečného výzkumu, jámy s bohatšími nálezy textilnických pomůcek se snad koncentrují v blízkosti obj. 33/61 a v okolí blízko sebe ležících obj. 107/64 a 111/64.

Jáma 33/61 (KNP II) se nalézala v severní části sondy I; pocházejí z ní 3 přesleny. V její těsné blízkosti se nacházela jáma 30/61 (KNP II) s 1 přeslenem a fragmentem dalšího, jáma 42/61 (KNP III) se 4 přesleny a konečně jáma 35/61 (KNP II) s fragmentem přeslenu a fragmentem závaží; v ostatních jamách v nejbližším okolí pro nás relevantní nálezy získány nebyly.

Jáma 107/64 (KNP II) se nacházela v sz. rohu sondy V, mimo níž částečně zabíhala. Textilnické pomůcky v ní získány nebyly. V její těsné blízkosti se však nacházela jáma 106A/64 (KNP II) s 1 přeslenem a 2 fragmenty závaží, jáma 110/64 (KNP III) se 3 přesleny a 3 fragmenty závaží a jáma 111/64 (KNP II) s 1 přeslenem, rovněž interpretovaná jako snad obytný objekt.

Jáma 63/62 (KNP II) ležela blíže jižního okraje sondy I, nebyly v ní získány žádné pro nás relevantní nálezy. Na jihu jí byla blízko jáma 71/61, rovněž bez nálezů, které by nás zajímaly, na severu pak jáma 50/62 (KNP II), z níž byl získán fragment přeslenu a cívka, jáma 51A/62, odkud pocházela keramika KNP II a 3 přesleny (autorka ji však klade do LnK) a za ní „skrytá“ jáma 52/62 (KNP III), v níž byl přeslen a fragment závaží. Jáma 65/62 s fragmentem přeslenu se nacházela v sondě I asi 5 m na jih od jámy 63/62 a v jejím okolí až k jižnímu okraji sondy nebyly žádné objekty s textilnickými pozůstatky. V okolí obj. 63/62, příp. 65/62 byla tedy koncentrace méně výrazná, pochází však odtud cívka. Jáma 41/61 (KNP III) v jižní části sondy II je zajímavá nálezem čtyř přeslenů, byla však relativně izolována, v jejím nejbližším okolí se nenacházely vůbec žádné objekty.

pravděpodobně), že se jednalo o „sklípek“ nerozpoznaného nadzemního objektu a závaží se mohla z někdejšího stavu dostat do jámy po zániku objektu. „Sklípky“, příp. se zapuštěnou zásobní nádobou, byly pravidelně součástí nadzemních chat na hradiscích ve Hlinsku a Brně-Lišni (srov. PAVELČÍK 1993, 186), objeví se i v Dolním Slezsku (Tomice – trapezovitý „sklípek“ u domu č. 2 a „sklípek“ se svislými stěnami v polozemnici č. 12 – ROMANOW 1972, 25, 39). V Horním Slezsku byly „sklípky“ např. součástí polozemnice č. 9 ve Wojnowicích (BAGNIEWSKI – LASAK – TOMCZAK 1992, 25, obr. 14; má stejný tvar – se svislými stěnami – jako pietrowický), polozemnice č. 8 v Ocicích (KOZŁOWSKI 1972, 104–105) a povrchové chaty, obj. č. 113, v Kietrzy (LEŃCZYCKI 1982, 215; 2004, 35). V žádném z nich sice zapuštěné nádoby konstatovány nebyly, ale ve wojnowické jámě celé závaží a 6 zlomků dalších, v kietrzské dokonce 3 celá závaží. Uvedená situace v Pietrowicích vzhledem ke své poloze v rámci lokality je zároveň nejvýraznějším argumentem pro předpoklad, že textilní výroba byla provozována na celém sídlišti, nikoli jen v nějakém zvláštním okrsku.

Pokud jde o další sídliště, není podobný prostorový rozbor možný nebo je jeho vypovídací hodnota nulová. Příkladem může být Polská Cerekiew. Odtud se jako více či méně pravděpodobné obytné objekty uvádějí jámy 1a/63, 1b/63, 11/63, 17/64, 19b/64, 19c/64, 19d/64, 22a/64, 22b/64, 22c/64, 23/64, 24/64 a 25/64 (JAROSZ – MATUSZCZYK 2002, 10–11, 34–38). Z nich jedině v obj. 24/64 byly 2 přesleny, v dalších čtyřech buď 1 celý přeslen nebo 1 fragment, ve zbylých sedmi vůbec žádné textilnické pomůcky.

Z výzkumu v Holasovicích v roce 1959 se nedochovala v podstatě žádná dokumentace, která by stála za zmínku (srov. HLUBEK 2005, 14). Je zřejmé, že výzkum byl veden na relativně malé ploše (šlo o vybudování drátěného plotu mezi dvěma zahrádkami), ale výměra či tvar zkoumané plochy známy nejsou, stejně jako vzájemná pozice objektů či jejich tvar; z jejich rozměrů lze z kusých údajů v přírůstkové knize Slezského zemského muzea zjistit pouze hloubku. Z těchto zdrojů lze odvodit, že během výzkumu bylo nalezeno 42 ks přeslenů: 34 ks pocházelo z kulturní vrstvy, 1 ks z obj. č. 3 a 7 ks z obj. č. 8. V obj. č. 3 byla 2 celá závaží, 8 fragmentů závaží pocházelo z kulturní vrstvy. V obj. č. 7 byl nalezen zlomek cívky, druhý v kulturní vrstvě (HLUBEK 2005). Jeden z objektů, prokopávaných v Holasovicích R. Kulkou v letech 1886–1887, by snad mohl být interpretován jako zahloubená chata (rozměry 5 × 2 m; KULKA 1889, 15), ale jeho inventář není znám. Celé závaží nalezl v holasovickém objektu z roce 1953 – typické zásobní jámě – také L. Jisl (srov. výše). I mezi staršími nálezy z lokality je řada celých závaží, příp. velkých fragmentů, jak je patrné z publikace R. Kulky (1889, obr. 7–9) i z Hlubkova rukopisného zpracování nálezů, uložených v Opavě (HLUBEK 2008, tab. 52–55).

V podobně dobrém stavu jsou závaží z Rakowa (LISOWSKA 2006, obr. 5: 9), ale ta jsou jen tři, z předválečných výzkumů, a jejich dislokace není známa. Také v Jaktarži (část Opavy) bylo jedno závaží nalezeno v údajné chatě (JUCHELKA 2006, 60). Konečně i kuželovité závaží z Królowého bylo nalezeno celé, ale ne v obytném objektu či chatě (MACEWICZ – SPYCHALA – WUSZKAN 1982,

65). Na Cvilíně by snad bylo možno podle Schirmeisenových údajů považovat za polozemnice jámy 7 a 10 o rozměrech 3×4 m a 3×5 m. V první nebyly žádné textilnické pomůcky, ve druhé 4 přesleny (SCHIRMEISEN 1935, 53).

Nejdůležitější zjištění tak zřejmě přináší dvě situace v Ocicích (část Raciborze) a jedna v Kietrzy. V Ocicích je obtížněji interpretovatelná situace obj. 36. Jde vlastně o kumulaci („skupisko“) objektů, jejímž základem byl oválná jáma III, sestávající ze dvou do sebe zapuštěných oválných jam (III a IIIa), v jz. části pře- vrstvená rovněž jámou IV, jež s ní úplně splývala; celek vycházel na západě a jihu mimo hranice sondy. Centrální jáma III měla dno v hloubce cca 140 cm; celé dno pokrývaly velké kusy mazanice, kopulovitě se zdvíhající do výše 35 cm ode dna. Na severu přiléhala ke kumulaci jam III, IIIa a IV kruhovitá jáma I o průměru 60 cm a hloubce 70 cm, na severovýchodě nepravidelně kruhovitá jáma II o průměru asi 70 cm a hloubce 80. Necelý metr od východního okraje jámy běžely dvě nečíslované kúlové jamky, pozůstatek linie orientované SV – JZ. Asi 1,5 m od severního okraje jámy I byla zřejmě fronta (pravděpodobněji než závěr) reliktu třířadého kúlového domu v šířce cca 3,5 m, dochovaného v délce cca 4,5 m (obj. 41 až 47 a 2 jamky nečíslované) a orientovaného rovněž SV – JZ (srov. KOZŁOWSKI 1972, 154–155, obr. 58). V jámě IIIa se nacházely 2 přesleny, v jámě I pak 4 přesleny a v jámě IV 1 přeslen. Inventář náležel KNP, ale v jamách III, IIIa a IV bylo podle popisu a jednoho vyobrazeného kusu i několik střepů lengyelských (srov. KOZŁOWSKI 1972, 157–159, obr. 59, 60). Těsná blízkost soujámí 36 se 7 přesleny a zejména kruhovitě jámy 36/I, kde se nacházely z těchto sedmi čtyři, a pravděpodobné fronty kúlového domu, je pozoruhodná. Dům ovšem nelze datovat a autor výzkumu se o to ani nepokoušel.

Objekt 8 v Ocicích byl tvořen kruhovou jámou o průměru 1,4 m a hloubce 90 cm; od jihovýchodu k ní přiléhal mělčí prostor, 60–70 cm hluboký. Výplň byla promísena kusy mazanice. Vlastní objekt (8/I) měl tvar nepravidelného čtverce o rozměrech asi $4 \times 3,5$ m. Uprostřed bylo snad ohniště či pec se zbytky silně přepálených kostí²³, v jv. části se našla kumulace 11 přeslenů. V jz. části byl objekt údajně porušen kruhovou jámou (8/II) o průměru 90 cm a hloubce 100 cm (KOZŁOWSKI 1972, 104–109, obr. 23–25). Autor, který se v celé práci pokouší

²³ Formulace je poněkud kontradiktorní. Zní doslova: „*Na poziomie 60–70 cm w części centralnej wystąpiło skupisko kamieni, bez śladów obrobki, pod nimi natomiast zalegała duża ilość polepy, węgli drzewnych oraz kości przepalonych, całkowicie rozłożonych (poza śladami zębów). W części SE znaleziono skupisko przేశlików*“ (KOZŁOWSKI 1972, 105). Pokud by ovšem tato „ohništní“ kumulace ležela v mělké části objektu, pak by byla přímo na dně (údajně do 60 cm hloubky) a v textu by to snad bylo poznamenáno, zvláště když na půdorysu objektu na obr. 25 (podle legendy na 80 cm hloubky), není žádná kumulace vidět. Pokud však tou „ústřední částí“ nemyslel autor kruhovou jámu na severozápadě objektu ve smyslu úvodní věty popisu: „*Na arze 2A odkryto jamę okrągłą (I) o średnicy około 1,4 m z płytkim szerokim zagłębieniem przylegającym do niej od strony SE*“. Pak by nemusela kumulace (nacházející se nade dnem) být na úrovni 80 cm zobrazována a smetení ohniště či pece do částečně již zaplněné jámy by odpovídalo i pořadí popisu – dole mazanice, uhlíky a spálené kosti, nahoře kameny. Profily bohužel publikovány nejsou. Tak či tak, ať již bylo ohniště či pec *in situ* nebo nebo ne, původně bylo zjevně umístěno v mělké části objektu.

velmi detailně identifikovat stratigrafické vztahy, považuje jámu 8/II za mladší než vlastní objekt; charakter výplně však neuvádí a popisovaný atypický materiál o tom nepřesvědčuje. Případná příslušnost střepů na obr. 24: g, h nikoli k jámě I, ale k jámě II by nebyla na závalu, alespoň podle ilustrace nevybočují z rámce inventáře. Na obr. 25 vypadá jáma II jako integrální součást (druhý sklípek?) objektu. Autor sám označuje objekt 8 jako „ziemianku“ a o zemnici či spíše polozezemnici se zde nejspíše opravdu jedná. Pro nás je důležité, že ať již měla účel také obytný či jen výrobní, přesleny pravděpodobně ležely in situ na původním místě, kde se předlo.

V Kietrzy byla na lokalitě D (ul. Głowackého) nalezena 3 závaží v obdélné povrchové chatě (obj. 113) o rozměrech cca 6 × 8 m, zcela spálené. Nadzemní část (s vyplétanými stěnami, omazanými z obou stran hlínou) měla být vybudována bez užití zapuštěných kůlů, na položené trámové konstrukci. Výplň, odlišenou v kulturní vrstvě, tvořila hlína hojně promíšená fragmenty mazanice, uhlíky, keramikou a mj. z ní pocházel také 1 přeslen. V jv. části budovy se našla kumulace silicitů (jádra, polotovary – mj. 5 čepelí, jež bylo možno složit k sobě – a odpad). V jižní části byl také sklep – trapezovitá jáma asi 1 m hluboká, jejíž zásyp měl v „hrdle“ stejný charakter jako zásyp povrchové části a níže byl asi ze 2/3 vyplněn rumem se střepy zásobnic, terek a mazanice ze stěn budovy, byl v něm také přeslen a zmíněná 3 celá závaží. Asi 0,5 m západně od sklepa stála amfora s 10 plochými měděnými sekerami (srov. LEŹZYCKI 1982, 214–215; 2004, 34–36).

Tato situace je dostatečně instruktivní a podobá se zjištění ve Hlinsku. Tam ovšem byla závaží (pozůstatky vertikálních stavů) nalézána v chatách v počtu 3–6 ks in situ (PAVELČÍK 1983, 307 s pozn. 5)²⁴. I tak jsou tři kietrzská závaží, smetená do „sklípku“, již silným argumentem pro předpoklad, že textilní výroba, zejména její finální fáze – tkaní – je i v horním Poodří spojena s obytnými objekty či obecně s chatami²⁵, podobně jako tomu bylo na Moravě (Hlinsko) či v Malopolsku (Gródek Nadbužny) a jak je to z různých jiných období pravěku doloženo v celé střední Evropě. Dalšími indiciemi jsou nálezy závaží v zahlou-

²⁴ Tak uvádí v roce 1983. O 10 let později však píše: „Závaží (...) v Hlinsku se několikrát našla v řadě o 12–16 kusech na podlaze chat, kam spadla při požáru objektu“ (PAVELČÍK 1993, 190) a naposledy v komplexním populárně-naučném zpracování hradiska na Hlinsku: „závaží jsme často nacházeli v souborech až o patnácti kusech. Poněvadž nejednou stála v řadě na podlaze chaty“ (PAVELČÍK 2001, 29).

²⁵ A možná i hospodářskými objekty, budovanými po způsobu obytných. S. Leńczycki (LEŹZYCKI 1982, 113; 2004, 34–35) pokládá objekt 113 v Kietrzy za „víceúčelovou hospodářskou budovu“ v rámci – na sídlišti relativně izolovaného – dvorce („zagróda“), sestávajícího z kumulace objektů 110 až 113 a 119, z nichž obj. 111 a 112 měly být obytným domem v délce 5 m a hloubce 0,5 m, obj. 110 trapezovitou zásobní jámou a obj. 119 jámou odpadní. Ovšem z celého komplexu (i z celého sídliště KNP s údajně 117 objekty) byly plně prozkoumány jen obj. 113 a 119, ostatní jen dokumentovány, příp. i vzorkovány; žádná dokumentace z výzkumu, pokud vím, publikována není. Je pravda, že v obj. 113 nebylo konstatováno otopné zařízení (to však nebylo zjištěno např. ani v obj. 9 a 11 ve Wojnowicích – srov. BAGNIEWSKI – LASAK – TOMCZAK 1992, 25, 29), které bylo součástí chat na Hlinsku i v Brně-Líšni, jinak je ale podobnost do očí bijící. Ať však měl obj. 113 i obytnou funkci, či pouze výrobní, šlo o chatu, ve které takřka jistě tkalcovský stav stál.

bené chatě v Jaktaři (část Opavy), přítomnost celého závaží, velkého fragmentu druhého a menších zlomků přinejmenším dvou dalších v předpokládaném obytném objektu 9 z Wojnowic (srov. BAGNIEWSKI – LASAK – TOMCZAK 1992, tab. X: 17, 20, 24, 26–28) i přítomnost zlomků závaží a cívek v dalších předpokládaných obytných objektech na této lokalitě, příp. v jejich blízkosti, přičemž v obj. 9 a 11 byla jejich frekvence nadprůměrná. Příslušenstvím nezjištěného obytného objektu mohla být i jáma 11/64 v Pietrowicích, kde byla zjištěna 2 celá závaží, a koneckonců – s velkými výhradami – se v blízkosti jiné nezjištěné chaty mohla nacházet i jáma 17/33, z níž pochází celé závaží. Souvislost relativně vysokého počtu nálezů celých závaží z Holasovic (z nichž 2 závaží z obj. 3/59 a 1 z Jislova objektu z rokz 1953 bezpečně pocházejí z jam), i tří celých závaží z Rakowa s nějakým obytným objektem lze ovšem nanejvýše předpokládat. Úplná absence textilních pomůcek z domu 1/36 z Pietrowic – i když samozřejmě šlo o předválečný výzkum a všechny nálezy se nemusely dochovat – zase naznačuje, že ve všech obytných či jim podobných objektech se tkaní provozovat nemuselo.

Situace, zjištěná v pravděpodobně obytné polozemnici č. 8 v Ocících, je silným argumentem pro to, že alespoň zčásti se v obytných objektech provozovalo i předení. V podobném smyslu by mohla vypovídat i situace soujámí 36 na stejné lokalitě, přítomnost 7 přeslenů a zlomku osmého v jámě 11 v Wojnowicích či 5 přeslenů v jámě 4 a 4 přeslenů v jamách 20 a 25 (vše předpokládané obytné objekty na téže lokalitě).

Příst se ovšem mohlo v podstatě kdekoli na sídlišti a asi se tak i dalo. Tomu by nasvědčovala častá zjištění celých sad přeslenů – přičemž nepoškozené přesleny obvykle v těchto sadách převažují nad fragmenty²⁶ – v jamách, které nelze spojovat s existencí obytných objektů, i velká množství přeslenů v kulturních vrstvách (Pietrowice, Holasovice).

Naproti tomu závaží a cívek se užívalo zřejmě jen v obytných či jim podobných zastřešených výrobních objektech, jak již bylo uvedeno. Celá závaží a cívky pak zůstávaly při náhlém zániku objektu (např. požárem) na místě a zejména závaží, která patří k těžkým předmětům, snad ani při opuštění sídliště nebyla odnášena. Pokud jde o poškozené kusy a fragmenty závaží (které na rozdíl od přeslenů v nálezech výrazně převažují nad celými kusy; cívek je tak málo, že komparace je v tomto ohledu neprůkazná), lze se domnívat, že většinou bývaly vyhazovány na povrch sídliště v blízkosti oněch objektů a po zániku jejich funkce se tam dostaly zpět úložnými pochody²⁷.

²⁶ Obvykle výsoco převažují i celkově (stačí si např. srovnat jen počty v tabulkách výše: Pietrowice Wielkie – 86 celých kusů a 16 fragmentů, Wojnowice – 56 celých kusů a 19 fragmentů), i když v sousedních oblastech jsou lokality, kde tomu tak není: Gródek Nadbužny – 113 celých a 447 zlomků, v Janówku je počet zhruba vyrovnaný – 11 celých přeslenů a 12 fragmentů. To by bylo snad možno vysvětlit např. rozdílnou kvalitou výpalu či rozdílnými tafonomickými procesy. Zůstává ovšem otázka, proč byly odhazovány či opouštěny i celé přesleny, které se zdají být funkční. Tu nelze prozatím uspokojivě zodpovědět; ostatně i v jiných obdobích převažují v nálezech nejspíše celé přesleny nad fragmenty.

²⁷ I když to asi neplatí bezvýhradně. Dokonce i celé kusy se jistě mohly někdy ze zaniklých

Závěr

Výrazná intenzifikace textilní výroby ve starém a středním eneolitu je tedy v horním Poodří – přesněji v tradičním sídelním území na hornoslezských spráších, ve zbytku regionu s ní vzhledem k charakteru osidlovacího procesu ani nemůžeme počítat – nesporná. Zjevně nešlo o jev osamocený, totéž můžeme mutatis mutandis synchronně konstatovat na Moravě a přesvědčivé indicie existují i pro Dolní Slezsko, Malopolsko a svým způsobem i pro Čechy. V těchto regionech však dosud scházejí přehledné práce k tématu, stejně jako v dalších středoevropských oblastech, kterými jsem se v příspěvku nezabýval.

V samotném Horním Slezsku narůstala intenzifikace v čase a kulminovala zjevně až v nejmladším (třetím) stupni místní facie KNP, poznamenaném jižními vlivy, které se projevují v pramenech především elementy nejstaršího (bolerázského) stupně badenské kultury na stolní keramice. Stupni KNP III náleží rozhodující většina lokalit s doklady intenzivního textilnictví (Holasovice, Cvilín, Wojnowice, mladší horizont KNP v Pietrowicích Wielkich). Neplatí to však asi bezvýhradně, jak naznačují některé jiné soudobé lokality na polském (zejména Raków, Polska Cerekiew) i českém území (Jaktař, snad i Velké Hoštice aj.). Skutečnost, že proces intenzifikace textilní výroby kulminuje v Horním Slezsku až s „bolerázským“ zásahem (obecně datovaném do fáze Baden Ib) – a v Dolním Slezsku tomu bude asi podobně, jak naznačuje především sekvence ve Strachowě – ukazuje určitou odlišnost situace v Poodří od situace např. na Moravě nebo v Malopolsku, kde kvanta přeslenů z jevišovické vrstvy C 2 či z Gródku Nadbužného dokládají vysokou intenzitu výroby již o fázi dříve. I když „bolerázský“ zásah k procesu intenzifikace v Poodří nejspíše významně přispěl, nebyl jeho iniciantem. Situace zejména v Ocicích, které patří k nejstarším lokalitám KNP na hornoslezských spráších, ale např. i v „předbolerázském“ horizontu KNP v Pietrowicích, příp. i v Kietlicích či Brumovicích, dokládá, že zde začal již dříve.

Dosavadní stav výzkumu naznačuje, že intenzivní textilnictví se soustřeďovalo především na hradiscích (Cvilín, snad i Hradec n. M.) a na výrazných návršních lokalitách, kde je obvykle doložitelná intenzivní rukodělná činnost i v jiných odvětvích hmotné kultury, jako jsou Holasovice (výroba broušené industrie – srov. JANÁK – PŘICHYŠTAL 2007, snad i kostěné a parohové industrie²⁸), Pietrowi-

---

obytných či výrobních objektů – zejména pokud nebyly zahloubené – dostat přirozenou cestou tak daleko od nich, že souvislost již není patrná, tím spíše pak fragmenty z povrchu. Mohly být samozřejmě také přímo vyhozeny do nějaké odpadní jámy, třeba i dále od objektu, z něhož pocházejí.

28 Z Holasovic je jen ve Slezském zemském muzeu uloženo celkem 64 ks kostěné a parohové industrie (KPI), celých či ve zlomcích, které reprezentují širokou škálu nejruznějších artefaktů (HLUBEK 2008, 51–63). Kupodivu ani mezi nálezy z výzkumu v roce 1959 nezjistil L. Hlubek doklady výroby KPI, ty jsou však alespoň mezi nálezy z Kulkova výzkumu. Ten uvádí, že jen šídel se nalezlo přes dva tucty („über zwei Dutzend“), 3 parohové sekeromlaty a 1 z rohu, neudaný počet seker a hladítko (KULKA 1889, 16–17). Dnes je ve Vídni uloženo celkem 50 ks KPI, celých či fragmentů. Napočítal jsem 28 šídel, 8 dlát či seker, 5 hladítek, 3 celé sekeromlaty a fragment čtvrtého, fragment zdobeného závěsku a pozůstatky výroby

ce Wielkie (výroba štípané industrie – srov. BALCER 1977; 1980), možná i Wojnowice (výroba kostěné a parohové industrie? – srov. pozn. 29). Nutno ovšem poznamenat, že to opět neplatí pro všechna návrší sídliště (např. pro Polskou Cerekiew) a že situace na nížinných sídlištích je dosud málo poznána, překvapení tedy není vyloučeno. Za současného stavu výzkumu však můžeme přes tyto výhrady mluvit o jisté koncentraci textilní výroby na „centrálních“ sídlištích, kde se provozovaly intenzivně různé řemeslné činnosti. Obdobně tomu bylo asi i v sousedních sprašových oblastech (srov. Hlinsko, Janówek, Gródek Nadbužny).

W. Gumiński (1989, 106) nadhodil v souvislosti s obrovským množstvím textilních pomůcek v Gródku Nadbužném možnost „vnitřní či dokonce mezikupinové specializace“. Jakkoli to zcela vyloučeno není, s ohledem na to, co prozatím o rozvoji textilnictví či vůbec řemeslných činností v této době víme, to není příliš pravděpodobné. Právem lze namítnout, že výroba textilu, považovaná ve střední Evropě ještě dlouho potom za typické podomácké řemeslo²⁹, si tehdy nevyžadovala žádných speciálních či dokonce ezoterických znalostí – na rozdíl např. od soudobé kovovíroby – a jak se zdá, byla rozšířena všeobecně. Ze stejných důvodů není prozatím asi možno uvažovat v případě textilu ani o specializaci na úrovni komunit, o existenci „výrobních“ a „odběratelských“ sídlišť v rámci určitých distribučních okruhů, jak brilantně dovedil pro výrobu a distribuci ŠI v okolí makowských dolů B. Balcer (1977, 42, 43–46, obr. 33) nebo jak lze prokázat v měřítku daleko širším pro výrobu BI, kdy několik dílen na severním okraji Jeseníků (z nichž byla ovšem posud bezpečně identifikována pouze dílna v Holasovicích) zásobovalo polotovary ve vysokém stupni opracování a hotovými nástroji z kulmských sedimentárních hornin pravděpodobně celé tradiční sídelní území na hornoslezských spraších (srov. JANÁK – PŘICHYSTAL 2007,

---

– polotovar parohového sekeromlatu, 2 ks řezaného parohu a fragment parohové suroviny. Celkem tedy docházíme nejméně ke stovce nástrojů, dodnes dochovaných, které jsou snad všechny místním produktem. Nelze ovšem zapominat, že půdní chemismus v oblasti hornoslezských spraší je dochování osteologických pozůstatků vyloženě nepříznivý, získáváme je jen výjimečně. Holasovice, odkud pochází i množství neopracovaných kostí a antropologické pozůstatky, jsou zjevně takovou výjimkou. Další by mohly být Wojnowice, odkud se sice uvádí jen 14 šidel, 3 dlátka, hladítko a několik fragmentů, celkem tedy asi dvě desítky nástrojů, ale veliké množství neopracovaných zvířecích kostí: ze sondy I z objektů a orniční/kulturní vrstvy celkem 1700 kostí, příp. jejich fragmentů, ze sondy II celkem 853, tedy dohromady 2553 ks (BAGNIEWSKI – LASAK – TOMCZAK 1992, 73–74 aj.). V Polské Cerekwi se našla – při 42 prozkoumaných jamách – jen 2 šidla a fragment třetího, dlátka a závěsek z kančího klu, tedy celkem 5 ks (JAROSZ – MATUSZCZYK 2002, 28) a 153 zvířecích kostí, příp. jejich fragmentů, většinou velmi špatně dochovaných (WISZNIOWSKA – SOCHA – STEFANIAK 2002, 41–42), a v jámě 31 pak antropologické pozůstatky (JAROSZ – MATUSZCZYK 2002, 31–32). Z dalších lokalit však neznáme takřka nic. Např. J. Bukowska-Gedigowa (1980, mj. tab. 11) uvádí při celkem 115 prozkoumaných objektech KNP (vč. těch, které označuje jako objekty kultury s kanelovanou keramikou) z 22 jam celkem 54 fragmentů zvířecích kostí, nástroje žádné. Atd. Za takových okolností lze ovšem těžko srovnávat.

²⁹ Dokonce i v halštatském období, kdy se zdá být výroba textilu ještě intenzivnější než v eneolitu, srov. VENCLOVÁ ed. 2008, 37–39.

185–186). Pokud jde o textil, i když existují sídliště, odkud je dokladů poměrně málo, intenzifikace proti předchozímu období se týká převážně většiny, ne-li všech lokalit.

Dislokace nálezů textilnických pomůcek, zejména v Pietrowicích Wielkých, nasvědčuje tomu, že výroba neprobíhala v nějakých separovaných okrscích, ale nejspíše po celém sídlišti, přesněji v jeho obývané části. Podobně tomu bylo zřejmě i v sousedních oblastech, např. v případě Gródku Nadbužného se výslovně konstatuje, že textilnické pomůcky byly rovnoměrně dislokovány po celé „obytně-hospodářské“ části sídliště (GUMIŃSKI 1989, 105).

Zejména finální část výroby (tkaní) a ukládání produktu se zřejmě odehrávala v obytných objektech, příp. v jim podobných (Kietrz?)³⁰ hospodářských objektech v jejich blízkosti. V horním Poodří pro to mluví kromě chaty v Kietrzy (obj. 113) zejména afinita nálezů závaží a cívek k polozemnicím ve Wojnowicích, ale i nález závaží v údajně zahloubené chatě v Jaktaři (část Opavy) a dvou závaží v pravděpodobném „sklípku“ v Pietrowicích. Opět jde zřejmě o obecný jev – pro Gródek Nadbužný se výslovně konstatuje, že závaží se nacházela ve skupinách a jedině v objektech či jejich bezprostřední blízkosti (GUMIŃSKI 1989, 106), T. Wiślański (1979a, 211) přímo umísťuje stavy v Gródku Nadbužném do obytných chat ke stěnám proti peci, jednoznačně s chatami jsou spojovány nálezy závaží i v Hlinsku. I v malopolské Zawarzi – kde bylo ovšem textilnických pomůcek relativně velmi málo – existují náznaky pro jejich spojení s předpokládanými sídelními objekty (jde zejm. o jámu 61, odkud kromě přeslenu pochází také jediný fragment závaží získaný na lokalitě, ale i o jámu 14 a dvojice jam 5 a 15, 16 a 17, 41 a 55 – srov. KULCZYCKA-LECIEJEWICZOWA 2002, obr. 52, tab. 3).

Kromě vypálených závaží byly zřejmě užívány i nevypálené či jen velmi slabě vypálené kusy, jejichž existence byla doložena v Jevišovicích, Hlinsku i na dolnoslezských sídlištích Strachow a Tomice; také v případě některých malopolských lokalit (Ćmielow, Bronocice) se konstatuje jen slabý výpal. Poškozená závaží a cívky se vyhazovaly pravděpodobně přímo na povrch v těsné blízkosti objektů, kde se vyrábělo. Nalézané celé kusy zřejmě zůstávaly v objektech při jejich násilném zániku (obvykle požár), ale závaží snad byla ponechávána na místě i při případném opuštění sídliště. Z povrchových či mělce zahloubených objektů se ovšem někdy mohly úložnými procesy dostávat do kulturní vrstvy i do zahloubených objektů, s nimiž původně neměly nic společného, i celé kusy, tím spíše fragmenty.

V obytných či jim podobných hospodářských objektech se také předlo, jak naznačuje situace v Ocicích (část Raciborze), kde v obj. 8 – polozemnici s otopným zařízením a sklípkem – bylo nalezeno zřejmě in situ 11 celých přeslenů; nadprůměrný počet přeslenů lze často konstatovat i v dalších polozemnicích a zemnicích, i když ne vždy. V Dolním Slezsku ukazuje na spojení s předlením zejména nález 11 přeslenů v domě č. 2 v Tomicích. Předlo se však pravděpodobně také

³⁰ Což lze ovšem jen těžko rozlišit; absence otopného zařízení, příp. jeho neidentifikování ještě neznamená, že objekt neměl obytnou funkci (srov. pozn. 24)

jinde, snad i v plenéru. Pro to svědčí veliká množství celých přeslenů i fragmentů, nalézáných v kulturních vrstvách i jamách nejrůznějšího účelu. Dostí časté nálezy přeslenů po celých sadách v zahloubených objektech nejrůznějšího účelu naznačují, že při předení bylo k dispozici více vřeten, příp. že najednou mohlo pracovat na jednom místě více osob. Vysoké počty celých přeslenů v druhotném uložení nasvědčují tomu, že vyhazovány či opouštěny snad byly i funkční kusy; tento jev lze prozatím těžko vysvětlit.

Srovnáme-li intenzitu textilní výroby v horním Poodří, příp. i zmiňovaných okolních oblastech, s intenzitou soudobé produkce ve Velkopolsku a na Kujavách, ta druhá se zdá být výrazně nižší. Je to další z řady diferencí, naznačujících podstatný rozdíl mezi osídlením KNP, které povstalo na středoevropských sprašových půdách na bázi předchozího lengyelského – či v případě Malopolska lengyelsko-polgárského – osídlení (nejen kulturně, ale i demograficky – JANÁK 2004), a mezi tzv. východní skupinou KNP na Středoevropské nížině, reprezentující původní („vlastní“) nálevkovité poháry, jejíž demografický a kulturní základ byl jiný. Tyto difference se výrazně projevují i v různých dalších kategoriích archeologických pramenů a naznačují, že – při celkově značné podobnosti nádobové keramiky, která je rozhodujícím prvkem taxonomické klasifikace, na celém území komplexu KNP – zmiňované jižní skupiny měly v ohledu ekonomicko-sociálním i duchovním možná blíže k postlengyelskému vývoji v Podunají než ke KNP na severu. Jde o složitou problematiku, na kterou poukázal již v první polovině minulého století J. Böhm, především v neprávem opomíjené studii „Zur Frage der Endphase der donauländischen Kultur“ (BÖHM 1941, zvl. 61–64), a kterou bude nutno řešit zároveň ve dvou rovinách – taxonomické a historické. V zásadě půjde o to identifikovat, co v těchto skupinách souvisí s lengyelským dědictvím, co s novými impulsy a jistě i příchozími ze severu, co s bolerázským zásahem ve fázi Baden Ib a co nesouvisí s ničím z toho, takže je to nutno připsat obecnému charakteru doby (srov. také JANÁK 2011).

Právě s obecným charakterem doby, s nástupem nové dějinné epochy – eneolitu, v širším historickém pohledu doby barevných kovů (srov. JANÁK 2000, 131–132) – lze prudký rozvoj textilnictví u hornoslezské facie nálevkovitých pohárů v obecné rovině spojovat; nepochybně je jednou z věcí, jež zde nástup eneolitu charakterizují (stejně jako řada dalších momentů, srov. JANÁK 2005, zvl. 250–263 aj; ve zkratce JANÁK 2007, 168–170). To však nic neříká o tom, co konkrétně bylo důvodem rozvoje výroby, příp. jak fungoval odbyt vyrobeného textilu. Množství zejména přeslenů, ale i závaží v nálezech totiž budí dojem nadprodukce nejen ve srovnání s předchozím obdobím, ale i s následující dobou bronzovou. Zde bude nutno počkat, až budou zpracovány zbylé regionální přehledy a problém bude možno uchopit v celé jeho středoevropské šíři.

Literatura

- BAGNIEWSKI, Z. – LASAK, I. – TOMCZAK, E. 1992: Osada kultury pucharów lejowatych w Wojnowicach, woj. Opolskie. Wrocław.
- BAGNIEWSKI Z. – WOJCIECHOWSKI, W. 1976: Wyniki badań ratowniczych na osadzie ludności kultury pucharów lejowatych w Tomicach, woj. Opole, stan. A, Silesia Antiqua 18, 19–47.
- BALCER, B. 1967: Stanowisko Pieczyska (Zbrza Wielka) w Zawichoście – Podgórzu, pow. Sandomierz w świetle pierwszych wykopalisk, Wiadomości Archeologiczne 32, 290–375.
- BALCER, B. 1977: Z badań nad krzemieniarstwem neolitycznym w dorzeczu górnej Odry, Przegląd Archeologiczny 25, 5–51.
- BALCER, B. 1980: Materiały krzemienne ze stanowiska osadniczego w Pietrowicach Wielkich. In: Bukowska-Gedigowa, J., Osady neolityczne w Pietrowicach Wielkich pod Raciborzem. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 159–193.
- BÖHM, J. 1926: Slezsko v době předhistorické. In: Vlastivědný sborník slezský 2, Slezská Ostrava, 15–31.
- BÖHM, J. 1941: Kronika objeveného věku, Praha.
- BRYŁOWSKA, F. – ROMANOW, J. 1973: Badania ratownicze w Baborowie, pow. Głubczyce, Silesia Antiqua 15, 47–88.
- BUKOWSKA-GEDIGOWA, J. 1975: Kultura pucharów lejkowatych w dorzeczu Górnej Odry, Przegląd Archeologiczny 23, 83–186.
- BUKOWSKA-GEDIGOWA, J. 1980: Osady neolityczne w Pietrowicach Wielkich pod Raciborzem. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- BURDUKIEWICZ, J. M. – FURMANEK, M. 2002: Ratownicze badania wykopaliskowe stanowiska 2 w Owsiszczach, województwo śląskie. In: Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 1999–2000 (Archeologické výzkumy v Horním Slezsku a na jeho pomezí v letech 1999–2000). Katowice, 135–145.
- BURCHARD, B. 1973a: Zur Genesis der Kultur mit kannelierter Keramik. In: Chropovský, B. (Hrsg.), Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur, Bratislava, 55–66.
- BURCHARD, B. 1973b: Badania sondazowe na osadzie kultury pucharów lejkowatych w Bronociach, pow. Kazimierza Wielka, w r. 1969, Sprawozdania Archeologiczne 27, 65–94.
- BURCHARD, B. 1977: Wyniki badań wykopaliskowych na osadzie kultury pucharów lejkowatych na stan. I w Niedzwiedziu, gm. Słomniki, woj. Kraków, 1965–1973, Sprawozdania Archeologiczne 29, 59–71.
- BURCHARD, B. – EKER, A. 1964: Osada kultury czasz lejowatych w Książnicach Wielkich, pow. Kazimierza W. In: Studia i materiały do badań nad neolitem Małopolski, Kraków, 191–328.
- DVOŘÁK, P. 1993: Lid se zvoncovitými poháry, in: Podborský, V. (ed.), Pravěké dějiny Moravy. Brno, 218–230.
- FURMANEK, M. nedat.: Wstępne sprawozdanie z badań ratowniczych w Kietlicach, stanowisko 14, powiat Głubczyce, rkp, Wrocław.
- GABALÓWNA, L. 1959: Badania archeologiczne w Radziejowie Kujawskim na st. 4 w 1956 i 1957 r., Sprawozdania Archeologiczne 7, 9–24.
- GABALÓWNA, L. 1960: Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w osadach kultury pucharów lejkowatych w Radziejowie Kujawskim w roku 1958, Sprawozdania Archeologiczne 11, 21–35.
- GABALÓWNA, L. 1964: Uwagi o kulturze pucharów lejkowatych w fazie wioreckiej na Kujawach, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Series archaeologica 11, 29–42.
- GUMIŃSKI, W. 1989: Gródek Nadbużny, osada kultury pucharów lejowatych. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- HLUBEK, L. 2005: Výzkum Slezského muzea na sídlišti kultury nálevkovitých pohárů v Holasovicích roku 1959. Opava (Rkp. bakalářské diplomové práce).
- HLUBEK, L. 2008: Návršní sídliště kultury nálevkovitých pohárů v Holasovicích. Opava (Rkp. magisterské diplomové práce).

- JANÁK, V. 1989: Staroeneolitická lokalita mezi Služovicemi a Hněvošicemi (okr. Opava), Přehled výzkumů 1986, 24–26.
- JANÁK, V. 1993: Záchranný výzkum na eneolitickém sídlišti v Opavě - Palhanci (okr. Opava), Přehled výzkumů 1989, 29–30.
- JANÁK, V. 2000: Esej o periodizaci evropských dějin. In: In memoriam Jan Rulf, Památky archeologické – Supplementum 13, Praha, 130–135.
- JANÁK, V. 2004: Ke kontinuitě neolitického obyvatelstva na březích řeky Opavy, *Acta archaeologica Opaviensia* 1, 73–89.
- JANÁK, V. 2005: Nástup eneolitu v českém Slezsku (hornoslezská lengyelská skupina a kultura nálevkovitých pohárů). Opava (Rkp. habilitační práce).
- JANÁK, V. 2007: Příspěvek neolitické a eneolitické štípané kamenné industrie k poznání sociálních a hospodářských poměrů své doby na příkladu horního Poodří. In: Kazdová, E. – Podborský, V. (eds.), *Studium sociálních a duchovních struktur v pravěku*. Brno, 137–179.
- JANÁK, V. 2011: Objekt 1/89 z Palhance (část Opavy) a problém „badenizace“ kultury nálevkovitých pohárů v horním Poodří. In: *Festschrift Juraj Pavúk*, v tisku.
- JANÁK, V. – PŘICHYSTAT, A. 2007: Ateliér na výrobu broušené kamenné industrie z kulmských surovin v Holasovicích. In: *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí 2006*. Archeologické studie Univerzity v Hradci Králové 1. Hradec Králové, 177–188.
- JAROSZ, B. 2002: Sprawozdanie z ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku 2 w Polskiej Cerekwi, województwo opolskie. In: *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 1999–2000 (Archeologické výzkumy v Horním Slezsku a na jeho pomezí v letech 1999–2000)*. Katowice, 146–152.
- JAROSZ, B. – MATUSZCZYK, E. 2002: Osada kultury pucharów lejowatych w Polskiej Cerekwi, pow. Kędzierzyn – Koźle, *Opolski Rocznik Muzealny* 13, 2001, 5–40.
- JISL, L. 1955: Záchranný výzkum eneolitických jam z Holasovic a Opavy roku 1953, *Časopis Slezského muzea, série B* 4, 1954–1955, 34–43.
- JISL, L. 1968: Slezsko a Ostravsko v pravěku a rané době dějinné. In: *Ostravsko do roku 1848*. Ostrava, 10–29.
- JUCHELKA, J. 2006: Sídliště kultury nálevkovitých pohárů v Opavě – Jaktři. In: *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 2003–2004 (Archeologické výzkumy v Horním Slezsku a na jeho pomezí v letech 2003–2004)*. Katowice, 59–61.
- KARGER, V. 1922: Die Vorgeschichtsforschung in Schlesien und die Ausstellung vor- und frühgeschichtlicher Altertümer im Schlesischen Landesmuseum 1921–22, *Anzeiger des Schlesischen Landesmuseums in Troppau* 1, 1–32 (separatum).
- KOŮŘIL, P. 1994: Slovanské osídlení českého Slezska. Brno – Český Těšín.
- KOŠKO, A. 1983: Łojewo, gm. Inowrocław, woj. Bydgoszcz, stan 4, osada z fazy późnolubuskiej (V) kultury pucharów lejowatych, *Sprawozdania Archeologiczne* 35, 23–50.
- KOŠKO, A. 2006: Ceramika kultury pucharów lejowatych. In: Koško, A – Szmyt, M. (eds.), *Opawice – Wzgórze Prokopiaka, Tom I*. Poznań, 139–194.
- KOZŁOWSKI, J. K. 1972: Wielokulturowe stanowisko eneolityczne w Raciborzu – Oicach w świetle badań z lat 1960–1962, *Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu* 10, 77–193.
- KULCZYCKA-LECIEJEWICZOWA, A. 1997: Strachów. Osiedla neolitycznych rolników na Śląsku. Wrocław.
- KULCZYCKA-LECIEJEWICZOWA, A. 2002: Zawarża. Osiedle neolityczne w południowopolskiej strefie lessowej. Wrocław.
- KULKA, R. 1889: Beiträge zur Vorgeschichte Oesterreichisch-Schlesiens, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 19, 13–24.
- KYRLE, G. 1918: Ein neolithisches Werkzeugatelier am Burgberg bei Jägerndorf, *Wiener prähistorische Zeitschrift* 5, 76–78.
- ŁĘCZYCKI, S. 1982: Kietrz, woj. Opole, stanowisko D, *Silesia Antiqua* 24, 213–217.
- ŁĘCZYCKI, S. 2004: Kietrz, Bytyń, Szczecin-Śmierdnica. Einige Anmerkungen zur Kulturzugehörigkeit des Hortfundes von Kietrz, Bytyń, Szczecin-Śmierdnica, *Sprawozdania Archeologiczne* 56, 33–77.

- LISOWSKA, E. 2006: Osada kultury pucharów lejkowatych w Rakowie, gm. Baborów, na Plaskowyżu Głubczyckim. Wrocław (Rkp. magisterské práce).
- MACEWICZ, K. – SPYCHALA, K. – WUSZKAN, K. 1985: Krolówe, gm. Głubczyce. Stanowisko I (i). In: Opolski Informator Konserwatorski, Opole, 60–78.
- MEDUNOVÁ-BENEŠOVÁ, A. 1972: Jevišovice – Starý zámek, Schicht B – Katalog der Funde. Brno.
- MEDUNOVÁ-BENEŠOVÁ, A. 1977: „Palliardiho hradisko“. Eine äneolithische Höhensiedlung bei Vysočany, Bez. Znojmo. Katalog der Funde. Brno.
- MEDUNOVÁ-BENEŠOVÁ, A. 1981: Jevišovice – Starý Zámek. Schicht C 2, C 1, C. Katalog der Funde. Brno.
- NOVOTNÝ, B. 1959: Archeologický výzkum Hradce u Opavy, Slezský sborník 57, 447–463.
- PALLIARDI, J. 1914: Die relative Chronologie der jüngeren Steinzeit in Mähren, Wiener prähistorische Zeitschrift 1, 256–277.
- PAVELČÍK, J. 1963: Eneolitické a starobronzové sídliště u Brumovic (okres Opava, do r. 1960 Krmov), Časopis Slezského muzea, série B 12, 1–17.
- PAVELČÍK, J. 1983: Drobné terrakoty z Hlinska u Lipníku (okr. Přerov) II, Památky archeologické LXXVII, 295–315.
- PAVELČÍK, J. 1993: Lid s kanelovanou keramikou. In: Podborský, V. (ed.), Pravěk dějiny Moravy. Brno, 179–190.
- PAVELČÍK, J. 1994: Osady na Kostelním kopcu v Opavě – Jaktafi i ich miejsce w badaniach nad problematyką neolitu i eneolitu Górnego Śląska, Przegląd Archeologiczny 42, 5–34.
- PAVELČÍK, J. 2001: Hlinsko. Hradisko lidu bádenské kultury. Olomouc.
- PEŠKA, J. 2000: K vybraným problémům relativní chronologie v období mladšího a pozdního eneolitu na Moravě, Pravěk NŘ 9, 1999, 243–268.
- PLESLOVÁ-ŠTIKOVÁ, E. 1985: Makotřasy. A TRB site in Bohemia. Prague.
- PODKOWIŃSKA, Z. 1952: Práce wykopaliskowe na stanowisku „Gawroniec – Pałyga“ w Ćmielowie, w pow. Opatowskim 1950 r., Wiadomości Archeologiczne 18, 201–242.
- PRINKE, D. 1991: Siedlung der Trichterbecherkultur in Chaławy, Gem. Brodnica, Woj. Poznań, Fundstelle 15. In: Jankowska, D. (Hrsg.), Die Trichterbecherkultur. Neue Forschungen und Hypothesen II. Poznań, 143–148.
- PRINKE, D. – PRZYBYŁ, A. 2005: Problem badenizacji kultury pucharów lejkowatych w Wielkopolsce. Wstępna ocena chronologii, genety i skali zjawiska. In: XIV. Śląskie Spotkania Archeologiczne, Polanica – Zdrój 19–21. 05. 2005 (Streszczenia komunikatów i referatów). Wrocław, 24–25.
- PROCHÁZKOVÁ, P. – VITULA, P. 2001: Přáslavice. Díly pod dědinou (I). Sídlíště kultury nálevkovitých pohárů. Olomouc.
- ROMANOW, J. 1972: Osada ludności kultury pucharów lejkowatych. In: Romanow, J. – Wachowski, K. – Miszkiewicz, B., Tomice, pow. Dzierżonów. Wielokulturowe stanowisko archeologiczne. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 23–110.
- RZEPECKI, S. 2004: Społeczności środkowoneolitycznej kultury pucharów lejkowatych na Kujawach. Poznań.
- SCHENK, Z. 1999: Nové povrchové sběry na území Přerova a jeho okolí, Pravěk NŘ 8, 1998, 227–239.
- SCHENK, Z. 2002: Předmostí dosud nezkoumané, Pravěk NŘ 11, 2001, 371–379.
- SCHIRMEISEN, K. 1934: Jungsteinzeitliche Siedlungen auf dem Burgberg bei Jägerndorf, Sudeta 10, 68–77.
- SCHIRMEISEN, K. 1935: Jungsteinzeitliche Siedlungen auf dem Burgberg bei Jägerndorf, Jägerndorfer Ländchen 9, 23–31, 41–43, 49–55.
- SCHIRMEISEN, K. 1936: Neuere Vorgeschichtsfunde auf dem Burg- und dem Schellenburgberg bei Jägerndorf, Verhandlungen des naturforschenden Vereines in Brünn 67, 1935, 138–148.
- SCHIRMEISEN, K. 1943: Die Vorzeit des Mähr.-Ostrauer Raumes. Mähr. Ostrau.
- SCZUREK, T. 1982: Badania osady kultury pucharów lejkowatych w Gorzowie Wlkp. w latach 1975–1979, Sprawozdania Archeologiczne 34, 19–29.

- ŠIFFNER, J. 2007: Výšinné sídliště na Předním cvilínském kopci u Krnova v kontextu osídlení kultury nálevkovitých pohárů v horním Poodří. Opava (Rkp. magisterské diplomové práce).
- ŠMÍD, M. 1999: Nové poznatky o vývoji střední Moravy v období středního a mladého eneolitu. In: Kuzma, I. (ed.), *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín 1998*. Nitra, 241–254.
- ŠMÍD, M. 2007: Rmíz u Laškova. Pevnost kultury nálevkovitých pohárů. Olomouc.
- TETZLAFF, W. 1991: Siedlung der Trichterbecherkultur in Šrem, Woj. Poznań, Fundstelle 8. In: Jankowska, D. (Hrsg.), *Die Trichterbecherkultur. Neue Forschungen und Hypothesen II*. Poznań, 149–153.
- VENCLOVÁ, N. (ed.) 2008: *Doba halštatská. Archeologie pravěkých Čech 6*. Praha.
- WAWRZYKOWSKA, B. 1991: The Funnel Beaker Culture settlement in Brąchnówko, site 1, Toruń district. In: Jankowska, D. (Hrsg.), *Die Trichterbecherkultur. Neue Forschungen und Hypothesen II*. Poznań, 127–131.
- WIŚLAŃSKI, T. 1979a: Kształtowanie się miejscowych kultur rolniczo-hodowlanych. Plemiona kultury pucharów lejowatych. In: Hensel, W. – Wiślański, T. (eds.), *Prahistoria ziem polskich, Tom II – Neolit*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 165–260.
- WIŚLAŃSKI, T. 1979b: Dalszy rozwój ludów neolitycznych. Plemiona kultury amfor kulistych. In: Hensel, W. – Wiślański, T. (eds.), *Prahistoria ziem polskich, Tom II – Neolit*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 261–299.
- WISZNIOWSKA, T. – SOCHA, P. – STEFANIAK, K. 2002: Szczątki kostne zwierząt z osady kultury pucharów lejowatych w Polskiej Cerekwi, pow. Kędzierzyn – Koźle, *Opolski Rocznik Muzealny* 13, 2001, 41–64.
- WOJCIECHOWSKI, W. 1973: Janówek, pow. Dzierżoniów. Osada kultury pucharów lejowatych. *Studia Archeologiczne* 6. Wrocław.
- ZÁPOTOCKÝ, M. 2000: Cimburk und die Höhensiedlungen des frühen und älteren Äneolithikums in Böhmen. *Památky archeologické – Supplementum* 12, Praha.

ZUR ENTWICKLUNG DER TEXTILPRODUKTION IM ÄLTEREN UND MITTLEREN ÄNEOLITHIKUM OBERSCHLESIENS

Im älteren und mittleren Äneolithikum steigt in Oberschlesien (= oberes Odergebiet) in den meisten Siedlungen der Trichterbecherkultur (TBK) auf der tschechischen und auf der polnischen Seite der Grenze die Anzahl solcher Funde gegenüber dem vorhergehenden Neolithikum und Protoäneolithikum (Kultur mit Linearbandkeramik, Kultur mit Stichbandkeramik und die oberschlesische Lengyel-Gruppe) sprunghaft an, die eine Textilproduktion sicher belegen (Spinnwirtel, Webstuhlgewichte und -spulen, ggf. Fragmente dieser Gegenstände). Hier handelt es sich um keine isolierte Erscheinung, etwas Vergleichbares können wir zur gleichen Zeit auch in Mähren, Niederschlesien, Kleinpolen und in Böhmen beobachten. Größere Aufmerksamkeit wurde diesem Phänomen nur in Mähren entgegengebracht, wo auch der bislang einzige Versuch unternommen wurde, das Phänomen regional zu begreifen (PAVELČÍK 1983). Hilfsmittel der Textilherstellung sind in den Funden anzahlmäßig nicht gleich vertreten. An den reichsten oberschlesischen Fundstellen (Holasovice: HLUBEK 2008 mit Lit.; Pietrowice Wielkie: BUKOWSKA-GEDIGOWA 1980 mit Lit.) können wir Spinnwirtel zu Hunderten, Gewichte zu Dutzenden und Spulen in Einzelexemplaren zählen. Ein ähnliches Verhältnis hinsichtlich der Anzahl lässt sich auch in Kleinpolen (Gródek Nadbużny: GUMIŃSKI 1989; Niedzwiedz: BURCHARD 1977) und in der mährischen Gemeinde Hlinsko (PAVELČÍK 1983) belegen. An den meisten mährischen Fundstellen – auch an solchen mit Hunderten von Spinnwirteln (Jevišovice, Čechovice, Hostim) – gibt es verwunderlicherweise nur wenige Funde von Gewichten (PAVELČÍK 1983, Tab. 2). Das lässt sich womöglich mit der im Vergleich zum oberen Odergebiet intensiveren Verwendung von Gewichten aus ungebranntem oder nur sehr schwach gebranntem Ton erklären, die in den Funden nur in Ausnahmefällen identifiziert werden können. Die Verwendung solcher Gewichte war ansonsten offenbar allgemein verbreitet, was wohl

auch am meisten für Oberschlesien gilt, obwohl sie dort bisher nicht erfasst wurden. Jedoch wurden außer aus Mähren (Jevišovice; Hlinsko: PAVELČÍK 1983) auch aus Niederschlesien solche Funde gemeldet (Strachów: KULCZYCKA-LECIEJEWICZOWA 1997; Tomice: ROMANOW 1972), auch bei mehreren Gewichten von einigen kleinpolnischen Fundstellen kann man einen sehr schwachen Brand feststellen. Was die allgemein sehr geringe Anzahl an Spulen angeht, kann man mit der von J. Pavelčík geäußerten Meinung übereinstimmen, dass die meisten von ihnen, ähnlich wie in der modernen Zeit, aus Holz hergestellt worden waren.

Die Intensivierung der Textilherstellung im oberen Odergebiet war ein langfristiger Prozess, der im mittleren Äneolithikum seinen Höhepunkt fand, d.h. in der oberschlesischen Stufe TBK III (zur Periodisierung vgl. JANÁK 2005, 180–181, 190–191; 2007, 142, Anm. 7), dem entsprechenden Horizont Ohrozim (nach Šmíd Stufe TBK IIb) – Salzmünde – Jevišovice C 1 – Baden Ib, zu welchem die reichsten Fundstellen zählen – außer Holasovice und Pietrowice Wielkie auch Wojnowice (BAGNIEWSKI – LASAK – TOMCZAK 1992) oder Krnov – „Cvilin“ (ŠIFFNER 2007 mit Lit.) u.a. Womöglich war daran auch ein mächtiger Impuls aus der Umgebung der Boleraz-Gruppe beteiligt, die in der Phase Baden Ib weit bis nach Norden reichte, obgleich wir ihn in den Quellen vor allem in Form von Boleráz-Elementen an Tafelkeramik feststellen können (JANÁK 2009 mit Lit.). Jedoch initiierte er diesen Prozess nicht, dieser hatte dort bereits vorher begonnen, wie insbesondere die Situation in Racibórz-Ocice (KOZŁOWSKI 1972) und an einigen weiteren Fundstellen andeutet. Einen ähnlichen Rhythmus hatte der Intensivierungsprozess offenbar auch in Niederschlesien, während Ummengen von Spinnwirteln aus der Schicht Jevišovice C 2 oder Gródek Nadbużny für Mähren und Klempolen bereits eine Phase früher auf eine große Intensität in der Textilherstellung hindeuten. Es scheint, dass eine intensive Textilproduktion in Oberschlesien vor allem mit Höhensiedlungen einhergeht, in denen auch eine intensive Produktion anderer Bereiche festgestellt werden kann, wie beispielsweise in Holasovice (geschliffene Steinindustrie: JANÁK – PŘICHYSTAL 2007; Bein- und Geweihindustrie: KULKA 1889; HLUBEK 2008) oder in Pietrowice Wielkie (gespaltene Steinindustrie: BALCER 1977; 1980). In diesem Sinne kann man neben einer Intensivierung wohl auch von einer gewissen Konzentration der Textilproduktion sprechen. In den umliegenden Gebieten verhielt es sich wohl ähnlich, allerdings hat die an Belegen für die Textilproduktion reichste niederschlesische Fundstelle – Strachów – nicht den Charakter einer Höhensiedlung. Eine eventuelle Spezialisierung in der Textilproduktion zu jener Zeit können wir wahrscheinlich nicht in Betracht ziehen (in der mitteleuropäischen Frühzeit wird sie noch lange danach als typisches Heimhandwerk angesehen), und zwar auch nicht im Sinne der Existenz von „Produktions- und Abnehmergemeinschaften“, was zu jener Zeit in Oberschlesien in verschiedenem Maße für die Herstellung von gespaltener (BALCER 1977) und geschliffener Steinindustrie (JANÁK – PŘICHYSTAL 2007) akzeptiert werden kann. Besonders die abschließende Phase des Produktionsprozesses – das Weben und die Lagerung der Produkte – waren mit Wohnobjekten oder diesen ähnlichen Produktionsobjekten, mit oberirdischen und eingetieften Hütten verbunden. Darauf deutet vor allem die Situation in Kietrz (ŁĘCZYCKI 1982; 2004), in Wojnowice und in geringerem Maße auch an weiteren Fundstellen hin. Nicht anders verhielt es sich offenbar auch in den Nachbargebieten – ausschließlich mit Hütten verbunden ist die Existenz vertikaler Webstühle in Hlinsko oder Gródek Nadbużny. In solchen Objekten erfolgte teilweise auch das Spinnen, wie besonders der Fund von 11 Spinnwirteln in situ im Grubenhaus Nr. 8 in Raciborz-Ocice, oder das überdurchschnittliche Vorkommen von Spinnwirteln in den Grubenhäusern Nr. 9 und 11 in Wojnowice andeuten. Ähnlich war es wohl auch in den Nachbargebieten, wie der Fund von 11 Spinnwirteln im Haus Nr. 1 in Tomice, evtl. 4 Spinnwirtel aus Haus Nr. 2 ebendort, oder in Klempolen die Affinität von Spinnwirteln zu mutmaßlichen Hütten in Zawarża andeutet, wo es jedoch insgesamt nur sehr wenige Funde von Hilfsmitteln zur Textilherstellung gibt. Bei einer Durchforschung der Fachliteratur würden sich wahrscheinlich mehrere solcher Beispiele finden lassen. Man hat wohl auch an anderen Orten einer Siedlung gesponnen, vielleicht auch im Freien, worauf die Tatsache hindeutet, dass die meisten Spinnwirtel sich in den unterschiedlichsten gängigen Gruben und in den Kulturschichten befinden. Relativ häufige Spinnwirtelfunde in Sets deuten darauf hin, dass mehrere

Spindeln zur Verfügung gestanden haben, bzw. dass mehrere Personen auf einmal gesponnen haben konnten.

Falls in Oberschlesien und den Nachbargebieten mit fruchtbaren Lössböden Belege für die Textilproduktion an den meisten Fundstätten eine häufige Erscheinung sind, scheint die Textilproduktion weiter im Norden, in der sogenannten östlichen TBK-Gruppe, der Intensität der Funde nach zu urteilen immer wesentlich geringen Umfangs gewesen zu sein. Hierbei handelt es sich um eines der vielen Phänomene in den verschiedenen Quellenkategorien, die andeuten, dass diese südliche TBK-Gruppen, die auf Grundlage der Lengyel- oder Lengyel-Polgar-Kultur entstanden, möglicherweise näher zur postlengyelzeitlichen Entwicklung im Donaugebiet standen, als zur TBK weiter im Norden. Das Problem, dem sich J. Böhm (1941) bereits im tiefen vergangenen Jahrhundert intensiv gewidmet hat, ist freilich sehr kompliziert und muss gleichzeitig auf zwei Ebenen gelöst werden, und zwar taxonomisch und historisch (vgl. JANÁK 2009). Die Intensivierung der Textilproduktion in Oberschlesien, bzw. in den Nachbargebieten, ist zweifellos eines der Phänomene, die lokal das Aufkommen des Äneolithikums charakterisieren. Was jedoch den Aufschwung der Produktion initiiert hat, bzw. wie der Absatz der hergestellten Textilien funktionierte, wissen wir nicht. Besonders die Fülle von Spinnwirteln, aber auch von Gewichten in den Funden wecken nämlich nicht nur im Vergleich zu den vorhergehenden Zeiträumen, sondern auch zur anschließenden Bronzezeit den Eindruck einer Überproduktion. Hier muss abgewartet werden bis die übrig gebliebenen Regionalübersichten ausgearbeitet sein werden und das Problem in seiner gesamten europäischen Breite behandelt werden kann.

Übersetzt von Bernd Magar.

Doc. PhDr. Vratislav Janák, CSc.
Slezská univerzita, Ústav archeologie
Masarykova 37
746 01 Opava
vratislav.janak@fpf.slu.cz

